

UNITÁRIUS ÉLET

XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

MÁRCIUS—APRILIS

Nemzetközi gyermekév

Szívünkhöz szóltak azok a gondolatok, melyeket a nemzetközi gyermekév tiszteletére rendezett ünnepi esten Halász Jutka tolmácsolt meleg, igaz anyai átérzéssel. Gondolatban újra emlegettük azokat a húsz évvel ezelőtt megállapított jogokat, melyek a gyermeket megilletik, akinek joga van szeretetre és megértésre, táplálásra és orvosi kezelésre, oktatásra, játszani és üdülni, névre és állampolgárságra, segítségre, társadalmi fejlődésre, növekedésre békében és egyetemes testvériségben. Joga van arra, hogy mindezeket élvezze, fajra, színre, nemre, vallásra, nemzetiségre és származásra való tekintet nélkül.

Amikor az ENSZ tavaly ősszel az 1979. esztendő a gyermek nemzetközi évévé nyilvánította, hazánk örömmel csatlakozott e mozgalomhoz, és Aczél György miniszterelnök-helyettes elnöklete alatt bizottságot szervezett e megemlékezés hazai megszervezésére és előkészítésére. Örömmel olvastuk, hogy e bizottságnak egyházi tagjai is vannak. Az ökumenikus sajtószolgálat összeállításából közlünk az alábbiakban néhány tény és problémát, mely ma mindnyájunk gondját adja.

Nemzetközi statisztikai összeállítások a gyermek fogalma alatt három korcsoportot értenek. Csecsemő és kisgyermek, a születéstől három-négyéves korig. Iskolások alkotják a második csoportot 6—12 éves korig. Növekvő fiatalok a 12—15 évesek. Ez utóbbiak okozák a legtöbb gondot, minden társadalmi rendszerben egyaránt.

A kimutatás szerint a közel négy milliárdra becsült emberiség mintegy 36 százaléka 15 évnél fiatalabb. Ha ezt a képet a különböző kontinensekre vetítjük, az adatok még drámaibbak. Egyes fejlődő, főként afrikai országokban ez a szám a 45—50 százalékot is eléri. Az ENSZ becslése szerint ez a szám lassan csökkenni fog, de a következő évtizedekben is, a fejlődő országok gyermeklétszáma 35 százalék körül marad.

Ha ezeket a demográfiai adatokat az élve születettek számára vetítjük, elég vigasztalan a kép. Afrikában minden ezer született gyermek közül 156, Ázsiában 102 hal meg. Európában átlagban 24, az Egyesült Államok adatai valamivel jobbak.

A gyermekkel kapcsolatos legnagyobb gond a megfelelő táplálkozás biztosításának a hiánya. Ez a gyermek mellett az édesanyára is vonatkozik. Megfelelő táplálkozás hiányában, az élve született gyermekek közül elégtelen táplálkozás következtében öt éves kora előtt 25—30 százalék hal el. A halálokok közt jelentős még a tiszta ivóvíz, az orvos, kórházak hiánya is.

Az öt éven aluli gyermek számára a család, az apa és az anya szeretete, a szülői felelősségérzet a legjelentősebb tényező. A gyermeknek előbb játszania, azután tanulnia kell. Csak az egészséges gyermek érett a rendszeres iskolai tanulásra. Az ENSZ-jelentés is elismeri, hogy a szocialista országok gyermekjóléti intézmények létesítés és fenntartása tekintetében élen járnak. Hazai tapasztalataink is erről győznek meg. Az UNESCO határozatai kapcsán ma az iskolai alapképzés majdnem minden országban kötelező és ingyenes. Sajnos, hogy a fejlődő országok gyermekeinek csak mintegy egyharmada, esetleg egyharmada kezdi meg idejében az iskolai tanulást.

Nagy gondot okoz világszerte az a tény is, hogy még ma is nagyon sok gyermeket kihasználják, kizsákmányolnak. Nem min-

HÚSVÉT

„Miért keresitek a holtak közt az élőt...” Lukács 24,5.

A tavasz mindig szép. Ha esik az eső, ha fújnak is a szelek — a tavasz mégis ígéretes, üde és örömhözó. Örömhözó, mert a megújuló természet szépségeit adja, az Élet harsogó ritmusát, pattanó rügyeit s virágok illatát hozza. A soha meg nem szűnő, a tél fagyából újraéledő élet himnusza a tavasz.

Keresztény egyházi ünnepeink között is van ilyen tartalmú, az örökérvényű értékek életét hirdető szimbolikus nap: a húsvét. E szép tavaszi ünnep ősi eredetű. A zsidóság az Egyiptomból való menekülés emlékülésének tekintette — de tudjuk, hogy már azt megelőzően is jeles természeti ünnep volt.

A kereszténység, akár karácsony napját, csak Jézus halála után háromszáz év múltán rögzítette a húsvét időpontját. A niceai zsinat határozta meg, hogy a tavaszi holdtölte utáni első vasárnap legyen húsvét vasárnapja.

Ugyancsak lassanként kapta az ünnep mai értelmezését. Jézusnak el kellett buknia ellenfeleivel szemben. De hiába ítélték őt halálra, hiába temették el egy kővel lezárt sziklasírba, harmadnapon a sír üres volt, s a zaklatott szívű tanítványok hamar ajkukra és magukévá tették a reményt adó magyarázatát az eseményeknek: azért nincs a sírban a drága Mester, a jó barát, mert feltámadott. Most ne azt keressük, hogy valóban hova is lett a halott Jézus az üres golgotha-hegyi sírből. Ne próbáljuk igazolni azoknak feltevését, akik kettős temetést sejtenek az egykori események mögött. A második temetést a kegyes asszonyok nem láthatták, hisz másképpen nem vittek volna illatos kenőcsöket és gyolcsaikat a méltó végtisztességtételre, ha tudják, hogy az éjszaka leple alatt mindezt már megadta a titkos barát, arimathiai József. Most nem feladatunk az eredeti bibliai görög szöveg kutatása, hogy az miként engedett erre következtetni. Inkább adjuk át magunkat a húsvét ama nagy tanulságának, annak a nagy csodának, ami nem az üres sírban, vagy sír körül történt, hanem, ami az emberi szívekben, a ta-

nitványok lelkében zajlott le, ott nyert örökéletű megfogalmazást.

A sírhoz jövő húsvéti asszonyok két fényes öltözetű férfiú hangját hallják. A Biblia nyelvén ez azt is jelenti, hogy saját szívük, belső felismerésük hangja szólalt meg és figyelmeztette valamire fájdalomukban és döbbenetükben. Az ember fizikailag az enyészet gyermeke, kit előbb, kit utóbb visszahív a por, amelyből vétetett — de valami megmarad belőle, valami elpusztíthatatlan: szelleme, lelke.

Horatius éppen csak pár évtizeddel Jézus kora előtt fogalmazott így egyik ódájában: „Non omnis moriar”. — Nem halok meg mindenesztől. — A nagy költő is pontosan arra gondolt.

Ismétlem, testvéreim, ezek az egyszerű zsidó asszonyok és férfiak, akik bizonyára sohasem hallottak Horatiusról, lelkük mélyén hallják a kérdő tanítást: „Miért keresitek a holtak között az élő?...” és megtörténik bennük a csoda. Pillanatok alatt a kétségbeesés reménytelenségéből mintegy égi fény nyomán a diadalmas felismerés mámorába emelkednek. Nem vesztették el Tanítójukat, mert lelke, gondolatai, szeretete nem zárható sírba. Az átlényegült, a szellemivé vált Urat nem itt kell keresni, a holtak között. Ő él, az élő szívekben, tovább él, örökké.

Ez volt ama húsvéti angyal tanítása az első tanítványoknak, és marad a mai keresztényeknek is. A szellem, a gondolat, a lélek halhatatlan.

Bajor János

denütt megfelelő az anyaság megbecsülése. Külföldön örömmel halljuk, hogy elismerik hazánk e téren tett sikeres eredményeit: az anyasági segílyt.

Csak az egészséges nemzedékek biztosíthatják a jövődőt. Az iskolai és társadalmi feladatok mellett állandóan fejleszteni kell az állami és szülői gondoskodást. E kettő egymást mindig ki kell, hogy egészítse. A falun élő gyermekekről való gondoskodás különlegesen fontos. E téren is hazánk jó példával jár elől.

A jövődőért mi egyháziak is tenni akarunk valamit. Az erkölcsi nevelés vonalán támogatjuk az állami oktatást. Nem elválasztani, hanem együttműködni akarunk a gyermekekért, egészséges fejlődésükért és jövőjükért.

Dr. Ferencz József

Ötven esztendő

a budapesti Högyes Endre u-i templomunk

1929-ben épült fel részben bel-földi, részben az amerikai és angol unitáriusok adományából a Högyes Endre utcai — egykoron Rákos utcának hívták — templomunk. E templomot egy háromemeletes bérház falai közé a ma is körünkben élő Gothárd Zsigmond tervező építész-mérnök, örökös egyházi tanácsosunk álmodta be. A hívek hamar megszerették a földszinten elhelyezett templomot.

Néhány évvel ezelőtt teljesen renováltattuk a templomot, mely ma is régi szépségében, gazdag erdélyi motívumokkal ékesen várja az imádkozni vágyókat.

A megemlékezésen Bencze Márton

imádkozott, és ő szolt később a híveink mai feladatairól is. A templomépítés történetéről Gothárd Zsigmond mérnök, a tervező és dr. Ferencz József püspök emlékeztek. Dr. Csiki Gábor lelkész érdeme a templom létrejötte, aki 1957-ben történt nyugalomba vonulásáig pásztor és prédikátora volt az oda járó híveknek. A templommal egyidőben épült meg a gyülekezeti terem, mely egykoron és ma is híveink összejöveteli helye. Huszti János lelkész az egyházi sajtónak egykori híradását elevenítette fel.

Szép karének tette feledhetetlené a megemlékezést. Áldassék e szép alkalomért az egy igaz Isten.

„ÁLDOTT NYUGTALANSÁG”

Peter Niederstein svájci lelkész írása

Nekünk azt mondták, hogy 60. vagy 65. évünk betöltése után a hintaszékben kell ülnünk, és evés után kicsit szundikálnunk. Ezt ugyan mint kikapcsolódást ajánlják, azonban nem jelent mást, mint hogy minket az ócskavas közé dobnak. Úgy kezelnek minket, mintha 65 évünkkel megint egyszerre kiskorúvá válnánk — írja egy 74 éves kortársnő. Egy 78 éves magából kikelve mondja: Sem a nyugalomomat, sem a nyugtalanságomat nem engedem magamnak előírni!

És ha valaki nyugdíjba megy, akkor a társadalom a „megérdemelt nyugalom” szóvirágjával emlékszik meg róla, és azt a kérdést nem is méltatják, hogy ez az állapot vajon mindenkinek a javára van-e.

Noha a 65 éven felüliek lassan a lakosság egyharmadát képezik, mégis leginkább a társadalom „peremlakói”-nak tekintik. A „peremlakó” szó arra ösztönöz, hogy egy másik csoportot is megjelöljek. Azokra a betegekre gondolok, akiknek testi vagy lelki bajait nem veszik komolyan.

Különösen érzékeny időben élünk, amit azzal kapcsolatban érzékelek, hogy sokszor már csak a beteg ember kapja meg azt a szeretetet, amit egészséges korában nem adtak meg neki. Így a beteggé válás világért sem jele a magárahagyatottságnak.

Ma kultuszt üznek a test tökéletességéből és elpusztíthatatlanságából. Ennek következtében nem veszik észre a megbetegedést, vagy bizonyos betegeket — mondván: „Mit teszed magad, nincs neked semmi bajod!”

Ehhez még az is hozzájárul, hogy társadalmunkban a nagy pszichológiai felismerések ellenére sem sokat számítanak a lelki betegségek. A háborúban a betegeket és sebesülteket meggyógyítják, sőt hősként fogadják, míg azokat a katonákat, akiknek lelki bajaik vannak, gyávának bélyegeznek. Életbiztosítás kötése esetén is ma általában a testi betegség kérdése fontosabb, mint a lelkié. Ha testi betegséget jelent be valaki munkahelyén, akkor anyagi veszteség nélkül otthon maradhat, holott ma már a munkaterheltség

nem annyira a testi, hanem a lelki és emberközi területre esik.

Más csoportokat, vagy egyes embereket is megnevezhetnék, akik esetleg különködésükkel, társadalmunk szélére csúsztak. De legyen a felsorolásokból mára elég.

Így vagy úgy, „peremre csúszottak” mindig voltak, és mégsem nyugodhatunk ebbe bele. Mert ahányszor ilyen emberről hallunk, vagy ilyen „peremlakókkal” találkozunk, megszólal lelkiismeretünk, és ez — mint tudjuk — nem jó fejpárna.

A rossz lelkiismeret így szól hozzánk: Te nem vagy jó keresztény, mert Urad és Mestered annak idején éppen az ilyen peremre került embereknek fogta pártját. Ha ebben nem követed, akkor magát Jézust tagadod meg.

Nemrég kaptam egy levelet. Nem a szokásos „szívélyes üdvözlettel” fejeződött be, hanem ezzel a kívánsággal: „áldott nyugtalanságot”. Ezt kívánom a kedves olvasónak is.

Németből: NADLER ALICE

A kínai támadás ellen tiltakozik országunk népe

Az emberiség nagy része Kína fegyveres támadását Vietnam ellen agresszióknak ítéli — mondotta nagyhatalmú beszédében dr. Káldy Zoltán evangélikus püspök, országgyűlési képviselő, a Hazafias Népfront budapesti bizottsága által összehívott ülésen, melyen a budapesti református, evangélikus, unitárius, orthodox, izraelita és a Szabad Egyházak Szövetségéhez tartozó tag egyházak lelkészei vettek részt.

A papi békegyűlés résztvevői tiltakozásukat fejezték ki a kínai agresszió ellen, a békét kívánó erővel együtt szolidaritásukról és humanitárius tettekben megmutatózó együttérzésükről biztosította a sokat szenvedett vietnami népet.

Egyházunk elnöksége hasonló szellemű táviratot küldött az Országos Béketanácsához, melyben igaz együttérzésünket tolmácsolta.

Az IARF elnökének üdvözlője az 1979. évi nemzetközi vasárnapra

Dr. Carolyn C. Howlett asszony, a jogtudományok doktora, első elnöki körlevelében örömmel állapítja meg, hogy húsz országban 45 tagcsoportja van világszervezetünknek. Öt kontinensen levő unitárius szabadelvű keresztény és nem keresztény egyházakhoz küldi el üdvözlőjét és jókívánságait az IARF 1979. évi nemzetközi vasárnapjára. Tudvalevő, hogy tag egyházak a saját szokásaik szerinti egyik tavaszi vasárnapon emlékeznek meg az IARF-ben folyó munka fontosságáról.

Röviden visszatekintve a tavaly nyáron Oxfordban történt megválasztása óta történt fontosabb egyházi eseményekre, és előre is tekintve, megállapítja, hogy a Nyugatot és Keletet összefogó szervezetünk biztosítani kívánja a munka folyamatosságát, továbbra is négy munkabizottság készíti el a következő világszervezetünk munkaprogramját. Indokolt és szükséges regionális konferenciák tartása, s ezeken a más szervezetekkel való együttműködés is.

A világszervezet és a tag egyházak képviseltetni kívánják magukat az idei nyáron Budapesten és Kolozsvárott tartandó zsinatokon, melyeken Dávid Ferenc halála négyszázadik évfordulójáról történik megemlékezés. A legrégebbi unitárius szervezetek a XVI. századi Erdélyben alakultak, és ma ezek utódai ünnepelemek Romániában és Magyarországon. Az oda látogatók felkeresik Dávid Ferenc élete legfontosabb állomáshelyeit s a vár romjait, ahol mártirhalált halt. A nagy mártír érdemei elévülhetetlenek a vallási türelem eszméjének elterjesztésében.

Az IARF az idei év őszén részt kíván venni a válások békéért tartandó konferenciáján — World Conference for Religion and Peace —, az amerikai Princetonban.

Fontos, hogy a tag egyházak között közvetlen és jó kapcsolat alakuljon ki, és ezt ápolni kell minden adandó alkalommal. Így lehet az Oxfordban megfogalmazott kérdések megtárgyalását továbbvinni. Tartunk felszínen e kettős feladatot: hogyan érlelhetjük tettekké az IARF célkitűzéseit, és az IARF — a maga módján —, hol tudja a legtöbb segítséget nyújtani.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete az 1979. évet a gyermekek nemzetközi évévé nyilvánította. E szép feladat munkálásában részt veszünk, és azt minden erőnkkel támogatjuk.

Érezzünk részvétet és adjunk segítséget a természeti katasztrófák áldozatainak, harcoljunk az éhínség és a betegségek ellen. Kötelezzük el magunkat a békéért folytatott küzdelem mellett, igyekezzünk

megérteni az ellentéteket, és segíteni a támogatásra szorulóknak az elnyomást, üldözést szenvedőknek. Célunk legyen a küzdelem a javak igazságosabb elosztásáért, és küzdjünk a helyes nemzetközi gazdasági egyensúlyért.

Könnyű a gondok felett tovasiklani, de nekünk, ha hűségesek akarunk maradni az IARF eszményeihez, akkor küzdenünk kell a jobb, az emberségesebb világért, és így valósítani meg vallási meggyőződésünkön fakadó eszményeinket.

1979. január.

Dr. Carolyn C. Howlett az IARF elnöke

Márta néni

Szabó Márta néni 5 esztendővel ezelőtt a budapesti egyházközségünkönél egy 10 ezer forintos betétkönyvet helyezett el azzal a kikötéssel, hogy ennek felhasználásával temettessük el és sírjára állítsunk sírkövet. Az 1978. december 20-án a jó Isten magához szólította őt, életének 85-ik évében. Tisztelegéssel eltemettük. Megbecsüléssele emlékeztünk életútjára; arra a

szorgalmas és lelkiismeretes munkára, amelyet a MÁV Kórház főnövéreként 40 éven át végzett. Meghagyásához híven elbúcsúztattuk szülőfalujától, Medesértől s ottani rokonaitól, és unokaöccsétől, dr. Szász Dénes székelyudvarhelyi esperes-lelkésztől és családjától, valamint a Budapesti Unitárius Egyházközségtől, melynek míg erejéből futotta tevékeny tagja volt. Az utóbbi esztendőben már nem vette fel a fent említett összeg után járó kama-

tot sem, a tőkéhez csatoltatta azokat, mondván, hogy csak szükösen lesz elég a költségekre, ezért egy kissé megnöveli az összeget. Az esztendő második felében el fog készülni a síremlék s úgy látjuk, hogy valamekkora összeg meg is marad a pénzből, melyet Márta néni emlékeztére Dávid Ferenc halálának 400 éves évfordulóján egyházközségünk templomának renoválására fordítunk. Legyen áldott Márta néni emlékezte.

B. M.

„A HIT ISTEN AJÁNDÉKA”

BIBLIA

A mi hitünknek alapját, melyen az örökélet nyugszik, a próféták és az apostolok írásából vettük.

A mi urunk Jézus Krisztustól készített alapon állunk. Ezen akarunk állhatatosan megmaradni az ő segítségével.

Nincs olyan keresztény, kinek az Isten annyi lelket nem adna, hogy a szentírásból meg nem érthetné, mi szükséges az ő üdvösségére. Csak a szentírást meg ne vesse, mert igaz a Krisztus ígérete: Keressetek és találtok, zörgessetek és megnyitják nektek.

Elég a mi üdvösségünk útjának megkereséséhez a próféták, evangélisták és az apostolok írása. Gyönyörűséges és mennyei étel az evangélium a hívek szívében, melyhez ha valaki hozzátesz valamit, mindjárt méreggő válik.

A szentírás egy Istent mond, nem hármast, egy Krisztust, nem kettőt, egy hitet, egy keresztséget és egy úrvacsorát; semmit sem mond kettősnek.

Sem az evangélisták, sem az apostolok, egy szót sem írtak írásaikban a lényeg, tulajdonság, a háromság, az öröktől fogva való fiú és annak öröktől fogva való születése felől.

A szentírás bizonyosságát erőszakkal ne vonjuk a mi véleményünk értelmére.

Ha az írás igaz értelmére akarunk jutni, ne legyünk emberek rabjai, az emberi végzésekhez ne kötelezzük magunkat. Az emberi végzések fényessége ugyanis mindig az igazi értelem megbántója volt.

A szentírás igaz értelmének kikereséséhez a nyelvek tulajdonságainak ismerete szükséges. De mindenek felett Isten lelkének ereje kell, mely az írás veleje, igaz tanító és magyarázó mestere, világossága és megmutatója, mely még a szegény írástudatlan parasztnak is az írás igaz értelmét megmutatja, annyira, hogy az igazság értelmében gyakran még az igen bölcs deákokat is felülmúlja.

Az Ó- és Újtestamentum közötti különbség megértése és megtanulása nagy világosságot ad az egész szentírásnak.

A törvény Mózes által adatott, a kegyelem és igazság Krisztus által.

A törvényben a test igazsága volt, az evangéliumban a lélek igazsága mutattatik meg.

Ha az Isten igazságát meg akarjuk érteni, el kell választanunk a betűt a lelki értelemről, az árnyékot a testtől, a sötétséget a világosságtól, mely a két Testamentum közötti különbségben mutatkozik meg. Amint az Újtestamentumban világosabb és tökéletesebb Mestert adott nekünk az Atya Isten, úgy világosabb és tökéletesebb tudományt ad nekünk Krisztus az Újtestamentumban.

A törvény alatt az emberek gyermekek voltak, rabszolgák. Az evangélium alatt már nem gyermekek, nem rabok, hanem Isten fiai, Krisztus atyafiai és barátai.

Az Újtestamentum lelke Krisztust dicsőíti és az ő evangéliumát, nem pedig Mózeset vagy a törvényt. Ez a lélek, a mi üdvösségünk pecsétje, vigasztaló lélek. A törvény lelke viszont a félelemnek, rettegésnek és rabságnak lelke volt, nem a szabadság, vagy fiúság lelke, miként az Újtestamentum lelke.

Az Újtestamentum, az Ótestamentumnak világossága és magyarázata.

Az Újtestamentum világosan jelöli a mi megigazolásunk módját, melynek forrása Istennek szerelme.

Valaki e nyilvánvaló különbséget nem látja a két Testamentum között, az a törvényt az evangéliummal összezavarja, Krisztust eltörli Mózesrel, az árnyékot és a betűt a testtel és a lélekkel összezavarja.

IMÁDSÁG

Örökkévaló Isten, mindnyájunk Édesatyja! Hozzád fohászkodunk ezen a tavaszi vasárnapon: áldásodat kérjük. Istenünk, Te voltál, vagy, és leszel minden időben embereknek Édesatyja. Színed előtt a nemzedékek egymásutánja nő fel és tűnik el az idő végtelenjében. Az esztendőök egymásutánjában az ember hozzád fohászkodik, és úgy érzi, hogy az irántad való hűségnek nem szakadhat vége. Életünk vándorútján eleink a Te gondviselésed árnyékában vándoroltak, és a Te könyörületed segítette őket.

Számunkra is Te légy az árnyék a nappal forróságában, és a világosság az éjszaka sötétjében. A mellegben Te adj enyhületet, és védelmezzél az idők zivataraiiban.

Megkísértéseinkben egyedül Te tudod az egyenes utat megmutatni, mert Te látod azt, s Te vagy a közelünkben. Bánatunkban a Te megtartásod ad enyhületet. Gyászunkban Te vagy a vigasztalója a megtört léleknek. Jólétünk óráiban egyedül a Te lelked vezethet bennünket, és menthet meg a rajtunk eluralkodó önteltségtől.

Oh Te, aki egyedül vagy ura a békének és igazságnak, vedd el a fátylat minden szívről, és tedd, hogy prófétáid és apostolaid nyomdokában járjunk s valamint ők, akik mindig benned bíztak, és soha meg nem szégyenültek, úgy mi is nyerjünk biztatást a jövőért folytatott küzdelmeinkben. Gyarlóságaink közepette végtelen irgalmasságodban bízva, fohászkodunk hozzád, és kérünk, hallgass meg minket a mi imádkozásunkban. Amen.

James Martineau után angolból F. J.

Egyházi főtanács Kolozsvárt

A romániai unitárius egyház Főtanácsa február 18-án Kolozsvárott ülést tartott, melyet dr. Barabássy László főgondnok nyitott meg. Dr. Kovács Lajos püspök szép előadásban foglalta össze az elmúlt év legfontosabb eseményeit, kiemelve az állami ünnepeken való jó szándékú részvételt.

A sorra kerülő választások rendjén majdnem teljes egyhangúsággal történt meg az esedékes tisztségek betöltése. Főgondnokká újra dr. Barabássy Lászlót és dr. Gyarmathy Árpádot választották meg. Az egyházi főjegyzői tisztelet továbbra is dr. Erdő János rektorprofesszor tölti be, míg egyházi közügyigazgató Kolcsár Sándor marosvásárhelyi esperes maradt.

A rendkívül népes Főtanácson 9 új egyházi és 28 világi főtanácsosi tagot választottak, s ezzel felírissült a legfontosabb tanácskozó testület. Az Egyházi Képviselő Tanácsot 15 tag alkotja.

Az ülésen a romániai Egyházügyi Departament magas rangú képviselői is részt vettek.

Beszterce város unitárius jegyzője

Dr. Paul Philippi heidelbergi professzor a Korrespondenzblatt des Arbeitskreises für Siebenbürgische Landeskunde 1976. évi évfolyamában tudósítást közöl „Der Bistritzer Notär Daniel Krecher und die Siebenbürgische Religionsfreiheit” címen.

A közölt adatokból kiderül, hogy Krecher Dániel besztercei városi jegyzőt 1587-ben — tehát a Dávid Ferenc elítélését utáni években — Albert Huet nagyszebeni királybíró az egyik besztercei szenátorhoz írt levelében támadja unitárius volta miatt. A Krecher elleni támadás nem vezetett eredményre, mert a rendelkezésre álló adatok szerint még 1597-ben is betöltötte jegyzői hivatalát. Sőt ebben az évben levelet kap Enyedi György kolozsvári unitárius püspöktől, aki, mivel nyilván ismerte unitárius meggyőződését, arra kéri, hogy járjon közbe egy besztercei édesapánál, akinek fia Kolozsvárt unitáriusként tanult a kollegiumban.

Philippi professzor tudósítása Pirnát Antal „Krecher Dániel besztercei nótárius ügye, avagy Kovacsóczy Farkas a vallás szabadságáról” c. tanulmányán alapszik, mely a Klaniczay Tibor 50. születésnapjára 1973-ban kiadott kötetben jelent meg.

Benczédi Domokos

Szatmárnémetiből jövet, útban az USA-ba, ahol fiát akarta meglátogatni, Budapesten érte a halál 80 éves korában Benczédi Domokos nyugalmazott unitárius lelkész.

Dr. Ferencz József püspök temette a Farkasréti temetőben. Mint mondta: „nyolcvan esztendő lepergetni néhány perc alatt nem könnyű feladat. Bencéd az első állomás, a Benczédi nemzetség ősi fészke, melyből a nemes családnak sok közel-távol egymással rokon ága kisarjadt”.

Mészkö, Torockó és Bölön a szolgálata helyei s nyugdíjasként Nagybányán a szórvány.

„Alakod és meleg tekintetű férfias arcod ott sugárzik reánk minden nap, amikor a budapesti gyülekezet lelkészi irodájában megfordulunk, arról a torockói úrvacsoraszertást ábrázoló nagy festményről, melyet Pataky Etelka művészi ecsetje őrzött meg az örökkévalóság számára” mondotta búcsúbeszédében a püspök. Huszti János szép imája és a palástos lelkészek búcsúszavai után hulltak a fagyott rögök a koporsóra.

A Benczédi család mély gyászában két ország unitárius egyháza osztozik.

EMBER

Istennek képére és hasonlatosságára, jó cselekedetre újonnan teremtett emberek vagyunk, hogy Krisztus az igaz hit által mi bennünk lakozzék és az ő törvénye a mi szívünkbe beírassék.

A mi Istenünknek hasonlatosságára és képére való teremtésünk akkor bizonyíttatik meg, mikor minden szeplő és folt elvétegetik, és valóban Istennek képe és hasonlatossága fénylik bennünk.

Nem tagadhatjuk, hogy a hit Isten ajándéka. Ha természetünkben adva volna a hit, és nem Isten ajándékozna azt lelke által, akkor mindnyájan egyaránt hinnénk és Isten igéjének helyet adnánk.

A hit olyan legyen, hogy szeretet által cselekedjék.

Hitünket jó cselekedetekkel mutassuk meg.

Cselekedetünkben a jó emberség és igazság látható legyen.

Hitünket szentséges gondolatainkkal, buzgó fohászkodásainkkal és lelki dolgokban való gyönyörködéssel bizonyítjuk be és mutatjuk meg Isten előtt, az emberek előtt pedig mindenkor és mindenütt az igazság cselekedetével.

Legyünk valóban szentek és foglalatosság az igazság cselekedetében.

Egyetlen hívő sem üdvözülhet belső szeretet és feddhetetlenség, továbbá külső cselekedetek nélkül; ez nemcsak azért van így, mert a jó cselekedetek a hit függvényei, hanem mert a jótettek Isten igéjében igazságnak és megigazulásnak vannak nevezve.

Krisztus által intetünk mindnyájan, hogy igaz szeretetből és jó akarattal egymást megtiszteljük s a jövevényektől és útonjáróktól kezeinket és segítségünket meg ne vonjuk.

Az igazság útját szükség megismernünk; szükség meghalni a bűnnek és élni az igazságnak; az igazság fegyverét felöltöni; szeretni az igazságot, és gyűlölni a hamisságot; betelni az igazság gyümölcsével, és éhezni, s szomjúhozni az igazságot; Istennek szolgálni szentségben és igazságban, hogy az igazság engedelmes szolgálói legyünk.

Nem új dolgot kezdünk, mikor a háromság ellen szólunk.

Az ariánusok gyűlöletes neve alatt az igazság ellenségei a mi nevünket hamisan ne gyalázzák, és tartózkodjanak az ilyenféle hamis rágalmaszásoktól, melyekkel embereket nem tanítanak, hanem inkább kisebbitnek. Mert mit használnak azzal, hogy minket lutheránusoknak, kálviniánusoknak, ariánusoknak mondanak? Bizonyára keresztényeknek kell lennünk, Isten igéjével kell meggyőztetnünk, nem pedig kiáltásokkal, nevezgetésekkel és gyalázásokkal.

Kérlek, olvasd és vedd jól eszedbe a történetet, mely Mózes negyedik könyvének 13—14. részében van. Mi is ezidáig még mind tévelyegtünk a lelki pusztában és nem mentünk be a megígért Kánaán földjére, a tiszta apostoli tudományra alapozott anyaszentegyházba. De immár szinte annak a határában vagyunk.

A mai időben is szükség meglátni, miképpen visz ki az Úristen minket a lelki Babilonból, lassan-lassan a gyenge dolgokról a nehezebbekre, a kicsikről a nagyobbakra, a végéről az eleire hoz minket, mert régtől fogva mind ilyen rendet tartott ebben az Úristen.

Az antikrisztus minket is nagy kiáltással és szidalommal kárhoztat az egy Atya Istennek és a megfeszült Jézus Krisztusnak vallásáért. Ezen felül eretnekeknek ítélt, amiért nem akarunk hinni többé a lényegben, személyben, természetben, megtestesülésben... de ha mindezek szükségesek az üdvösséghez, bizony soha egy szegény paraszt keresztény sem üdvözülhet, mert ő ezeket soha meg nem tanulhatja életében.

Hálát adunk Istennek, aki minket lassanként kivezet a babiloni fogságból, s az ő igazságának fényével naponként tovább és tovább vezérel minket.

Akiket Isten lelke megvilágosított, nem szabad hallgatniok, sem az igazságot el nem rejthetik. Akkora a lélek ereje, hogy az emberi ész minden hamis leleményét megvetvén, csak azon célra törekszik, hogy Isten dicsősége terjedjen, az egyház épüljön.

Mivel Isten kijelentéséből a vaskos tévedéseket mi felismerjük, hogyan hallgathattunk volna jó lelkiismeret szerint? Az Úr Isten a mi Teremtőnk iránt, s az ő drága fia iránt igazságtalanok és gyalázkodók lettünk volna, ha a felismert igazságot hallgatással el akartuk volna temetni.

Sehol sem tanuljuk Isten igéjéből, hogy az Isten igéjét és a vallást tüzzel-vassal kell terjeszteni.

És mit mondhatnánk képtelenebbet, sőt lehetlenebbet, mint azt, hogy külső erőszakkal akarjuk kényszeríteni a lelkiismeretet és a lelket, amire egyedül az követeli magának a hatalmat, aki azt teremtette?

Valóban, egy jó anya sem dobja el tébolyodott fiát, hanem ápolja, és minden módon igyekszik meggyógyítani azt. A doktorok és az egyház szolgálói, akik az anya helyett vannak hallgatóik számára kijelölve, ugyanazt kötelesek tenni tisztüknél fogva, és az isteni ige parancsa szerint. Ezért nem csodálhatjuk eléggé a mi ellenfeleinknek kegyetlenségét, akik minket valamely, még nem létező tévedés vádjával illettek; és mégis Felségedtől tüzet, vasat kívánnak ellenünk alkalmazni; ámbár, ha igen nagyon tévedtünk volna is (ami nem történt), mégis anya gyanánt kellene minket ápolniok és orvosolniok, nem pedig elpusztítaniok.

Nincs nagyobb esztelenség, sőt lehetlenség, mint külső erővel kényszeríteni a lelkiismeretet s a lelket, aki felett hatalommal csak teremtője bír.

A hamis vádolások ellen volna mit felelnem és igazsággal megcáfolnom. De miérthogy az igaz Istenre bízam magam, és arra az igazságra, melyet nem a Koránból, sem Servetusból, hanem az élő Isten igéjéből tanultam, tanítottam és tanítom. Hiszem pedig, hogy az az Isten, kinek szeme az igazságra néz, az álnokokat megbünteti. Nyilván tudom, hogy a kegyelmes Isten az ő igazságát ezek ellen és mindennek ellen megoltalmazza, s mikor neki kedves és kellemes lesz, előreviszi, a család nyelvek ellen pártját fogja, mert övé, ő adta előnkbe.

Isten maga az, aki ügyének védelmét magára vállalja, és a sátánt az őmaga híveinek lábai alá tiporja, és aztán azt miveli, hogy miként a mi tanítómesterünk, Krisztus növekedett életkorban és bölcsességben Isten és emberek előtt, úgy mi is naponként előbbrehaladjunk, és gyöngességünk révén is valamicskét, ami ő neki kedves, az ő egyházában munkáljunk.

Nem ajánlom ezt az írást olyan formában, hogy az ellenfél írásának elolvasásától ezzel el akarnám vonni Nagyságodat. Ha nem éppen kívánom és kérem Nagyságodat, hogy azokat is olvassa el, és ítélje meg, melyik fél követi magyarázatában inkább a szentírás egyenes folyását és vonalát, hogy mind testben és lélekben Nagyságod épülhessen és a megfeszült Krisztusnak tanítványa lehessen.

Amint kezdettől fogva az igazság szeretője voltam, úgy ezután is az akarok lenni, és tehetségem szerint követni az Isten tiszta igéjét. Ha pedig valamiben tévedtem volna, akik Isten igéjéből igazabbat mutatnak, megköszönöm és követni őket nem szégyenlem.

Köszönöm az én ellenségeimnek, hogy naponként igazgatnak és kényszerítenek, hogy az Isten igéjének elmélkedésében és tanulásában foglaljam el magamat, s az Atya Isten dicsőségének gazdagságát naponként inkább eszembe vehessem.

Tudom pedig, hogy az Istennek még sok elrejtett kincsei vannak, melyeket e háládatlan világgal közölni akar. Kérem az ellenkező felet, hogy naponként inkább törekedjenek támadni az igazság ellen és különféle fogásokat támasztani, hogy ezáltal az igazság inkább fényeskedhessék és világosságban előmehessen.

Bátran immár írjanak, kiáltsanak és minden szidalmat verjenek fejemhez, tudom én, kinek hittem, és mivel hittem az ő igéjének, igazságát el nem titkolhattam, hanem szólnom kellett és Istennek szívességéből szólni akarok addig, amíg az Úristen testemben a lelket táplálja és az írásra és szólásra erőt ad. Bízom pedig az Istenben, a mi Urunk Jézus Krisztus szent Atyjában, hogy az ő áldott szent fiának ígését bennem megtökéletesíti, és énvelem, nyomorult szolgájával, kegyelmessége szerint cselekszik.

Végül is akárhogy igyekszik ez a mi Majorunk (külföldi professzor neve), a mi személyeinket, mint eretnekeket alaptalanul megbélyegezni, kitalált ürüggyel kárhóztatni, a világ előtt gyűlöleteseknek feltüntetni, vagy bármiféle szélsőséges dolgokat a mi vesztünkre megkísérelni, mi más lélektől vezérelve, mint akik tudjuk, hogy a mi seregünk fegyverei nem testiek, vagy akik meggondoljuk, mit cselekedett és szenvedett Krisztus, a mi Urunk és tanítómesterünk, az isteni segítség reményében mindent türelmesen el fogunk szenvedni, és a mi menyeyi Atyánkhoz könyörögni fogunk, hogy a mi Majorunknak és mindenki másnak, akik minket rágalmaznak és rólunk rosszat mondanak, s minket üldöznek, eze-

Unitárius adatok egy új történelmi munkában

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi karának „Nemzetiségi füzetek” sorozatában jelent meg 1978-ban Trócsányi Zsolt professzor „Az 1790-es évek erdélyi rendi reformmozgalmának történetéhez” c. tanulmánya, mely gazdag unitárius anyagot is tartalmaz. Ismerteti az 1790/91. évi országgyűlésről kiküldött bizottságok közül az egyházügyi és a tanügyi bizottság működését.

Az egyházügyi bizottságról szólva, elmondja, hogy abban az unitáriusok képviselői: Simén György, aki az 1790/91. évi országgyűlésen Küüllő megye követe, és Bartha Mózes, kolozsvári városi tanácsnok, mindketten az unitárius Consistorium (Képviselő Tanács) tagjai. Az 1791. évi LV. törvénycikk ugyan lényegében lezárta az egyes felekezetek egymással szembeni vagyoni vitáit, de a tanácskozásokon sok szó esik az unitáriusok sérelmeiről, akiknek 1716-ban elvették három kolozsvári templomát, nyomdáját, iskoláját, házait, készpénzét, székelykeresztúri templomát, papi és tanítói lakát, földjeit, és más templomaikat stb.

A tanügyi bizottsággal kapcsolatban a tanulmányíró megemlíti, hogy annak működését első ízben dr. Gál Kelemen, egykori kolozsvári főgimnáziumunk hosszú éveken át igazgatója, neves tanügyi író, ismertette az Erdélyi Irodalmi Szemlében 1929-ben, és hogy jelen tanulmányának e bizottság munkájával foglalkozó részével „a Gál által vágott utat kívánja szélesíteni”. A tanügyi bizottság munkálataiban az unitáriusokat Pákei József, a kolozsvári kollégium filozófiatanára képviselte, aki egyben a bizottság legaktívabb tagja volt, amint azt a tanulmányíró is megállapítja.

Sok egyéb között a tanulmány ismerteti az 1791. évi LX. törvénycikket, mely a görög nem egyesültek — görögkeletiek — ügyét a korábban kialakult helyzetnek megfelelően szabályozta, és biztosította e felekezet tagjainak is a szabad vallásgyakorlatot.

Trócsányi Zsolt professzor tanulmányát a kérdés iránt érdeklődők figyelmébe ajánljuk.

DÉVA VÁRA

Déva várának romjaihoz az idén odajár az emlékezet. Eppen ezért igen kedves meglepetés volt, hogy Dévényi Antal festő és grafikusművész egyházunknak ajándékozta 1967-ben a dévai vár romjairól készített pasztelljét, melynek mérete 240×325 mm. A képet bekereteztük, és nemsokára már a püspöki iroda falán gyönyörködhetnek benne híveink.

Köszönjük a művésznek igaz lélekből fakadó nemes és értékes ajándékát.

ket a vakmerőségeket és tévelygéseket kegyelmesen megbocsátani és őket megáldani méltóztassék.

Amit használtam, vagy használok az Isten gyülekezetében az nem az enyém, hanem az Istené. Ha pedig nem használok, az akaratom ellen volt, mert nem a magam hasznát, hanem az Isten gyülekezetének építését akartam keresni. Ám zúgolódjanak és káromoljanak ellenségeim, a világosság Atyja, Krisztusnak Istene, ki látja és érti minden ember titkát, ő lesz igaz ítélőbíró. Az Atya Isten bocsássa meg a káromlók minden bűnét, és adjon nekik ítéltre és igaz értelemre való lelket, és minden hívő keresztényt vezéreljen a világosság és békesség útjára.

Szárnyad van, lelkem, meg ne tagadd magadat.
Vak misztériumok nem bántanak. Föl, föl a fővel!
Érted eped lelkem, érted eped csak: igaz.

Jaj, véget mikor ér ez a sok rút vakhit a földön,
Szét mikor oszlik már ennyi sivár babona?

Kétszer tíz évig szolgáltam hűn a hazámat
és becsülettel, ezt tudta a fejedelem is.
Mért szakadott hát rám ez az ádáz düh? Oka van rá:
Nem három, hanem egy Isten, a kit tanítok.
Im' ez az én vétkem, hogy a változhatatlanul Egyet
Magsokasítani nem merte szavam botorul.
Mennyköve papáknak, tüze, kardja, máglyarakása,
Semmi erő soha nem tartja föl azt, ki igaz.
Azt írtam s hittel hirdettem, amiket érzék:
Holtom után a hamis hit Babilonja ledül.

Unitárius Nobel-díjas

1978-ban a közgazdasági Nobel-díjjal dr. Herbert Simont, a Carnegie-Mellon egyetem professzorát tüntették ki. Dr. Simon és felesége a pittsburgi első unitárius gyülekezetnek rendes tagjai, felesége, Dorothea ugyanezen egyetem pszichológiai fakultásán előadó, a gyülekezet presbitériumának is tagja.

A svéd királyi akadémia a Nobel-díj odaítélésekor megállapította, hogy dr. Simon kutatásai alapvető fontosságúak, a gazdasági szervezetek határozatot hozó munkamódszereiben. Könyveit ma a közgazdaságtan minden ágában használják szerete a világon.

A nagy tudós szerény ember, aki boldog házasságban él, három gyermek édesapja.

Az amerikai unitárius univerzalisták lapja az UUNWORLD képes riportban számolt be dr. Simon kiüntetéséről.

Dr. J. J.

Antitrinitarizmus a XVI. század második felében

„A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete Reneszánsz Kutató Csoportja és az egyetemek régi magyar irodalomtörténeti tanszékei, a Magyar Tudományos Akadémia I. Osztálya, valamint a Baranya megyei Tanács támogatásával nemzetközi tudományos ülészakot rendeznek fenti címmel 1979. május 15—19. napjain Siklós várában.”

Így szól az a meghívó, melyet a rendező szervek nevében dr. Klaniczay Tibor akadémikus, elnök és dr. Dán Róbert kandidátus, titkár írtak alá.

„Az ülészak megrendezésére Dávid Ferenc halála 400. évfordulójának évében, a rá való emlékezés jegyében kerül sor; szándékosan Baranya megyében, mivel országunk mai területén ezen a vidéken vert legmélyebb gyökeret a XVI. században az antitrinitárius mozgalom.”

A meghívóban elmondják, hogy ez az ülészak a korábbiaktól eltérően hangsúlyozottan nemzetközi jellegű lesz. „Az ülészak témája módot ad arra, hogy a magyar reneszánszkutatás szempontjából elsőrendű fontosságú antitrinitarizmus kérdés széles nemzetközi összefüggésben, az antitrinitarizmus legjobb külföldi szakembereinek részvételével kerüljön megvitatásra.” Mintegy 25 külföldi résztvevőre számítanak. A tárgyalási nyelv angol, francia, német és olasz lesz.

„Az ülészokon egy Dávid Ferencről szóló megnyitó föelőadás mellett előadások fognak elhangozni az antitrinitarizmus általános, illetve lengyel, magyar, német, olasz, svájci történetéről, illetve szereplőiről.” Az előadások többségét külföldi vendégeink fogják tartani.

Az ülészakkal kapcsolatosan kirándulás lesz a pécsi és a nagyharsányi hitviták színhelyére és reneszánsz hangverseny a várkapornában.

A legtöbb előadást olasz tudósok tartják, köztük V. Marchetti bolognai és C. Vasoli professzorok. Három lengyel tudós mellett jelen lesz az Egyesült Államokból dr. G. H. Williams, a Harvard egyetem egyháztörténésze, a Radical Reformation c. e korszakra alapvető munka szerzője, egyházunk híve, dr. Jan van Goudoever, a holland remonstráns egyház moderátora, aki jelenleg Duisburgban vendégprofesszor.

Előadást tart dr. Erdő János, a romániai Egyetemi-fokú Protestáns Teológiai Intézet rektor-professzora. A vitában részt vesz Dr. John C. Godbey, a chicagói unitárius fakultás dékánja.

Keserű Bálint szegedi professzor az unitárius Christian Frankckent ismeretlen dialógusáról tart előadást.

A megnyitó előadást dr. Pirnát Antal kandidátus tartja olasz nyelven Dávid e Blandrata: martirio e politica címen.

Az ülészak megnyitása napján, az ünnepi vacsora előtt, egyházunk képviselőjében dr. Ferencz József püspök és Bartók Béla főgondnok adnak fogadást az ülészak külföldi és belföldi résztvevői tiszteletére.

Az elhangzott előadások és felszólalások az Akadémia gondozásában, később külön kötetben kiadásra kerülnek.

Szerb Antal: Dávid Ferenc

Sokféleképpen vélekednek az unitárius Dávid Ferencről. Az ideai emlékében ebben az új rovatban neves magyar és külföldi szerzőktől közlünk szemelvényeket. A válogatást a tragikus sorsú író és irodalomtörténész Szerb Antal, nemrégiben új kiadásban is megjelent „Magyar irodalomtörténet” c. munkájából vett idézetekkel kezdjük.

„Dávid Ferenc (1513?—1579) egyike az elsőeknek, akik Erdélyben a katolicizmust elhagyva a lutheri eszmék híveivé szegődnek. Hatalmas készültsége, magyar és német igehirdető készsége révén ő lesz az erdélyi lutheránusok első püspöke. Mint ilyen száll szembe Melius kálvinizmusával. De nem sokáig: a dolgok belső dialektikája átviszi az ellenfél táborába, és azután még tovább, szabadabb állomások felé... Az ő szabadságszerető szellemének nagyszerű műve volt, hogy az 1557-i (!) tordai országgyűlés kimondta Erdélyben a teljes vallásszabadságot. Ezzel a kis Erdély messze megelőzve a kort, az eljövendők bajnokává jegyezte el magát, és olyan magaslati pontot ért el az európai szellem történetében, mely mindig büszkesége lehet megpróbáltatásban és nehéz óráiban.

Dávid Ferenc következő állomása az antitrinitarizmus, vagy amint később nevezték, unitarizmus volt. A Genfben megégetett *Serveto* tanait követve, Dávid elvetette a Szentháromság tanát: Egy az Isten. Hasonlóképpen elvetette a racionális gondolkodással nehezen összeegyeztethető kálvinista predestinációt. Személyének páratlan erélye és János Zsigmond fejedelem támogatása következtében az erdélyi magyar kálvinisták nagy része csatlakozott hozzá, és nemsokára nagy hódításokat tett az unitarizmus a Felső-Tisza vidéken, majd a Dunántúlon. A legnagyobb külföldi teológusok részvevő aggodalommal nézik Dávid kísér-

letét. Messze földről érkeznek hozzá emberek, akikben a jövő arca jelentkezik.

A kálvinizmus reakciója a kebeléből óriásira nőtt veszedelem ellen ideges és erőszakos. Vita vitát ér, és ahol az érvek nem használnak, az erőszak beszél. Nagyharsányban, a Dunántúl, a kálvinisták felakasztják *Alvinczy György* unitárius prédikátort. Az embertelen tettet még a török sem tudja elviselni, a budai pasa elfogatja Alvinczy hóhérait, és csak akkor bocsátja szabadon, amikor az unitáriusok krisztusi gesztussal kijelentik, hogy nem kívánják megbüntetésüket.

A magyar unitarizmusnak és Dávid Ferencnek fénykora a XVI. század 70-es éve. Az összeomlás azzal kezdődik, hogy Dávidot elhagyja második felesége, aki visszatér a kálvinizmushoz, és Dávid felett kárörvendő kálvinista egyházi törvényszék ítélezik. Meghal János Zsigmond, az unitáriusok pártfogója, és utóda a katolikus Báthori István lesz. Az országgyűlés törvényt hoz, és megtilt minden további innovációt. Dávid zsinatra hívja Tordára, legnagyobb diadala színhelyére háromszázhuszonnégy papját, és kimondja, hogy ez a törvény rájuk nem vonatkozik. *„A világnak nincsen semmi oka azok ellen támadni — mondja a zsinat határozata —, kik a tévedésbe temetett igazságot napfényre akarják hozni.”* (Dávid)...

De időközben az unitarizmus is szabad egyházzá lett, parókiákkal és jövedelmekkel, elvesztette mozgékony-ságát, és nem követi Dávidot a beláthatatlan kalandba. Legfőbb szövetségesei ellene fordulnak, és hogy megmentsek az unitárius egyházat, bebörtönöztetik Dávidot magas Déva várába. Sok évi sínylődés után itt hal meg tragikus összetörtségben, mártíros fényvel az, akiben magyar földön, magyar történelemben legerősebb volt az igazság vágya és az Isten-kereső szenvedély.

(Szerb Antal arról a tordai 1557. évi országgyűlésről tesz fentebb említést, mely a katolikusok mellett a lutheránusok szabad vallásgyakorlatát biztosította, s így megelőzte az 1568. évi határozatot, mely a vallás szabad gyakorlatát a reformátusok után az unitáriusokra is kiterjesztette. Szerk.)

Válogatta: Husztiné Árkossy Ilona

Lengyel unitáriusok Erdélyben

Janusz Tazbir professzor tanulmánya

Janusz Tazbir lengyel egyháztörténész 1964-ben Varşóban egy lengyel nyelven megírt könyvet jelentetett meg *Bracia Polscy w Siedmiogrodzie* (1660—1784) címmel a hazájukból Erdélybe menekült, és ott több mint egy évszázadon át önálló szervezeti életet élő lengyel unitáriusokról. A könyvet nyelvi akadály miatt mindeddig nem ismerhettük. Legújabban a szerző megküldte annak rövid francia nyelvű tartalmi összefoglalóját, amely a *Revue Roumaine d'Historie* c. bukaresti tudományos folyóiratban 1969-ben jelent meg (VIII. évf. 3. szám. 697—704. o.). Az összefoglaló a lengyel könyv címét viseli francia nyelven: *Les Frères Polonais en Transylvanie*. Magyarul: *A Lengyel Testvérek Erdélyben* (1660—1784).

Mielőtt a francia nyelvű, tehát lerövidített tanulmány anyagának ismertetésére rátérnénk, a címben használt megnevezés magyarázatául megjegyezzük, hogy a lengyelországi unitáriusok magukat Lengyel Testvéreknek nevezték, s mivel új hazájukban szervezetten önálló közösségben éltek, ezt a nevet egyben szervezetük hiteles nevének is tekinthetjük. Különben hívták őket szociniánusoknak, antitrinitáriusoknak, áriánusoknak és unitáriusoknak is, akár a mi egyházunkat az idők folyamán, sőt gyakran egyazon időben is.

J. Tazbir annak a megállapításával kezdi tanulmányát, hogy „a XVI. és a XVII. században az Erdélyi Fejedelemség és Lengyeország volt Európának az a két állama, ahol az unitáriusok kiterjedt szabadságot

élveztek a vallási tekintetben”. Hogy ez alkalommal, a szerző gondolatmenetét követve, a lengyel unitáriusoknál maradjunk, az ellenreformáció erősödésével megnehezedett a helyzetük. Végezetül, egy 1658-ban hozott diétai határozat értelmében választaniuk kellett a katolizálás és az önkéntes száműzetés között. A döntésre két évi haladékot kaptak. Ennek lejártával, 1660. július 10-ét követően — Tazbir közlése szerint — a lengyel unitáriusok nagy többsége elhagyta hazáját, s Poroszországba, Brandenburgba, Sziléziába, illetve az Erdély Fejedelemségbe költözött.

Tazbir elmondja, hogy ezt az időt megelőzőleg, számos lengyel áriánus nemes élénk politikai kapcsolatot tartott az edélyi fejedelmekkel, támogatva törekvéseiket a lengyel korona megszerzésére; diplomáciai megbízatásokat vállaltak II. Rákóczi György érdekében. Több nevet is felsorol közülük. A fejedelem mellett több erdélyi főemberrel is kapcsolatot tartottak. Tehát nemcsak a felekezeti kötelékek, hanem politikai összeköttetések is szerephez jutottak abban, hogy a menekülő áriánusok egy része Erdélynek vette útját.

Körülbelül 400 fő választotta Erdélyt új hazájának, többségükben a krakkói és a lublini vajdaságok áriánusai közül, illetve az ukrainaiakból, vagyis az Erdélyhez közelebb eső területekről. A keskeny magyar királyi területen áthaladva, az erdélyi határhoz érve, katonák fosztották ki a menekülőket, akik közül erre többen visszafordultak.

Mindenesetre 30—40 család Erdélybe jött, s Rhédey Ferenc pártfogását élvezve, Máramaros megye székhelyén, Huszton húzták meg magukat rövidebb időre, majd 1661. január 10-én Kemény János fejedelemtől védlevelet nyervén, Erdély belsejébe költöztek. Telephelyeik: Kolozsvár, Bethlen, Bánffyhunad, Adámos. Többségük Kolozsváron maradt.

Unitárius eleink a menekülteket szívélyesen fogadták, szállást biztosítottak számukra, és anyagilag is támogatták őket tőlük telhetőleg, noha az 1655-ös nagy tűzvészkarókat, valamint a következő évek háborús pusztításait még nem heverték ki. Az 1661. április 7-i dési zsinaton országos gyűjtést is kezdeményeztek a lengyelek javára, kiknek a számát az 1661-es pestisjárvány nagyon megtapasztotta: a Kolozsváron letelepült 200 lengyeltől például mindössze 30 maradt életben mondja Tazbir. Utóbb, 1663 után, számuk jelentősen emelkedett, mivel Apafi fejedelem engedélyt adott az eredetileg Sziléziába menekült áriánusoknak, hogy Erdélybe átköltözzenek.

Főhelyük Kolozsvár volt. Gyorsan elnyerték a polgári jogokat, és a céhekbe is bebocsáttatást nyertek. Közösségük rövidesen házat vásárolt a Belső-Monostor u. 13. szám alatt, melyet gyülekezeti céljaikra használtak. Volt benne gyülekezeti termük, lelkeszi lakás stb.

Szervezeti vonatkozásban az erdélyi lengyel áriánus közösség a Magyar Unitárius Egyház főhatósága alá tartozott, melynek keretében védelmet kaptak egy olyan korszakban, mely az antitrinitárius felfogásnak nem kedvezett. A lényegét tekintve, ugyanazokat a hittételeket vallották, mint erdélyi hittestvéreik. Részben az ennek bizonyítására szánt mondatot kívánjuk itt szó szerinti fordításban közölni Tazbir szövegéből: „A Lengyel Testvérek hittanát (confession), melyet Benedykt Wiszowaty állított össze 1666-ban, és melyet a porosz választó Frigyes-Vilmosnak bemutattak, 1719-ben a magyar unitáriusok újranyomatták, és VI. Károly császárnak bemutatották annak igazolására, hogy semmiben sem különböznek más keresztényektől.” E több pontjában is talányos fogalmazású mondatból kitűnik mindenesetre a kétféle unitárizmus hit- és érdekbeli azonossága, valamint az is, hogy a világi hatalmi szervek még mindig ideológiai ellenőrzésük alatt tartották őket. A szövegben említett VI. Károly császár nem más, mint III. Károly magyar király, Mária Terézia apja.

Minden függőségük ellenére, az Erdélybe települt Lengyel Testvérek hosszú ideig széles körű autonómiát élveztek. Olyan liturgikus sajátosságokat is gyakoroltak, melyeket a Stanislaw Lubienicki-féle 1660-as instrukciók írtak elő, mint — például — azt, hogy nem keresztelték meg az újszülötteket, noha azt a magyar unitáriusok igényelték tőlük, hogy az úrvacsorát ülve vették, hogy házasságkötéskor a felek esküt tettek. Az említett instrukciókban tiltották bálok rendezését, a táncot általában, és ajánlották, hogy ne teljesítsenek katonai szolgálatot, illetve utasítsanak el minden közhivatali megbízatást. Ez utóbbi tiltásokkal kapcsolatban J. Tazbir megjegyzi, hogy azok minden bizonnyal nem társadalmi radikalizmusukból következtek, hanem sokkal inkább csupán különállásukra kívántak velük nyomatékot adni, és külön nemzetiségi voltuk biztosítását szolgálni. Fel kell tételeznünk, hogy egy későbbi hazatérés reményét is dajkálták magukban.

Már említettük, hogy Kolozsvár mellett még más helységeken is szerveztek gyülekezeteket. A szervezett gyülekezetek egymás közt szoros szervezeti-közöségi életet éltek. Egyházközségeik képviselői évente zsinati ülésekre gyűltek össze, közös ügyek megtárgyalására, valamint a közösség pénzügyeinek az ellenőrzésére. 1713 és 1782 között 6 zsinati ülést tartottak.

A szervezet központja Kolozsvár maradt. Vidéki gyülekezeteik fokozatosan megszűntek, részben a tagok elhalálása, részben a magyar egyházközségekbe való beolvadás következtében. Elnéptelenedésükhöz az is hozzájárult, hogy többen beköltöztek Kolozsvárra. Így már 1733 előtt megszűnt a Lengyel Testvérek ádámosi gyülekezete, 1748 táján a bethleni. A kolozsvári gyülekezetben minden lehetőséget megtettek lengyel nemzetiségi voltuk megtartására. Felismerve,

hogy ennek legfőbb eszköze az anyanyelv megőrzése, köteleztek minden gyermeket és ifjat annak tanulására; az istentiszteletek nyelvét továbbra is a lengyelre rendelték, és azt használták zsinati jegyzőkönyveik vezetésére is, noha az Unitárius Egyház szuperintendensei a magyar nyelven való vezetésüket kívánták. Élénk kapcsolatot tartottak a poroszországi, brandenburgi és sziléziai testvéreikkel, zsinataikat látogatták, igénybe vették anyagi támogatásukat; esetenként családi látogatásokra is sor került. Lengyelországban régi hitsorsosaikhoz szálltak, rendezték ügyeiket, könyveket vásároltak — írja Tazbir —, melyeket Kolozsvárra magukkal vittek. A XVIII. században azonban a kapcsolatok mindinkább meglazultak, majd meg is szűntek.

Gazdasági helyzetük a XVIII. sz. elejéig nehéz volt. Nagyobb részük nem volt nemes, saját munkájukból éltek. Szertartási szükségleteikre és a rászorultak segítésére pénz nem volt. Ennek következtében a gazdagabb menekült hitsoros csoportokhoz fordultak segítségért, valamint a holland remonstránsokhoz. Utóbbiak 1711-ben 5444 holland forintot segélyt folyósítottak számukra. Egy Taszicki nevezetű külföldi hitronok pedig nagy összeget hagyományozott az erdélyi lengyel és magyar unitáriusoknak (amit azonban ezek csak részben kaptak meg). 1714-ben már egy nem jelentéktelen 8000 magyar forintot összeggel rendelkeztek, melyet kölcsönök formájában kamatoztattak. Még Apafi fejedelem is igénybe vette. Idővel a kamatok mind hiányosabban folytak be, a kiadások viszont növekedtek: lelkészeik, diakonusaik nyugdíját kellett fizetniük, iskolafenntartási hozzájárulást biztosítaniuk.

A szerző elmondja, hogy a kolozsvári lengyel eklézsia papjai lengyelek voltak. Név szerint is felsorolja őket, nyolcat. Egyik papjuk külföldi tanulmányai idején magyar papok látták el az egyházi szolgálatot. Közlése szerint, egyházközségük tagjai hozzávetőlegesen 10 százalékát tették ki a kolozsvári unitáriusoknak, kiknek száma a XVIII. század második felében 800 körül lehetett.

E tanulmányának méreteihez képest, Tazbir aránylag hosszan foglalkozik a lengyel unitáriusoknak a magyar egyházban betöltött szerepével, hol szívesen fogadták szolgálataikat. Többen lektori (tanári) beosztásban dolgoztak a Kolozsvári Unitárius Kollégiumban. Tazbir név szerint is említi őket. A Geizanowski család egyik tagja a tordai gimnáziumunk rektora is volt. Megelőzőleg a torockói, majd a horvádi gyülekezet papi teendőit látta el; utóbb Kolozsvárott is paposkodott, ugyancsak magyar eklézsiaiban. Volt lengyel nemzetiségű papja az aranyos-medgyesi gyülekezetünknek is, továbbá más helységek unitárius eklézsiainak is. A jeles világi pályát bejárt Augusztinovics Pál apja, Pawel Augusztinowicz a kolozsvári magyar gyülekezetben, majd Kadácsban paposkodott. Maga pedig az egyetemes egyház főgondnoki tisztét is elnyerte, és egyházunkat — az egykor élvezett tanulmányi ösztöndíj ellenszolgáltatása fejében — jelentős adományokkal segítette.

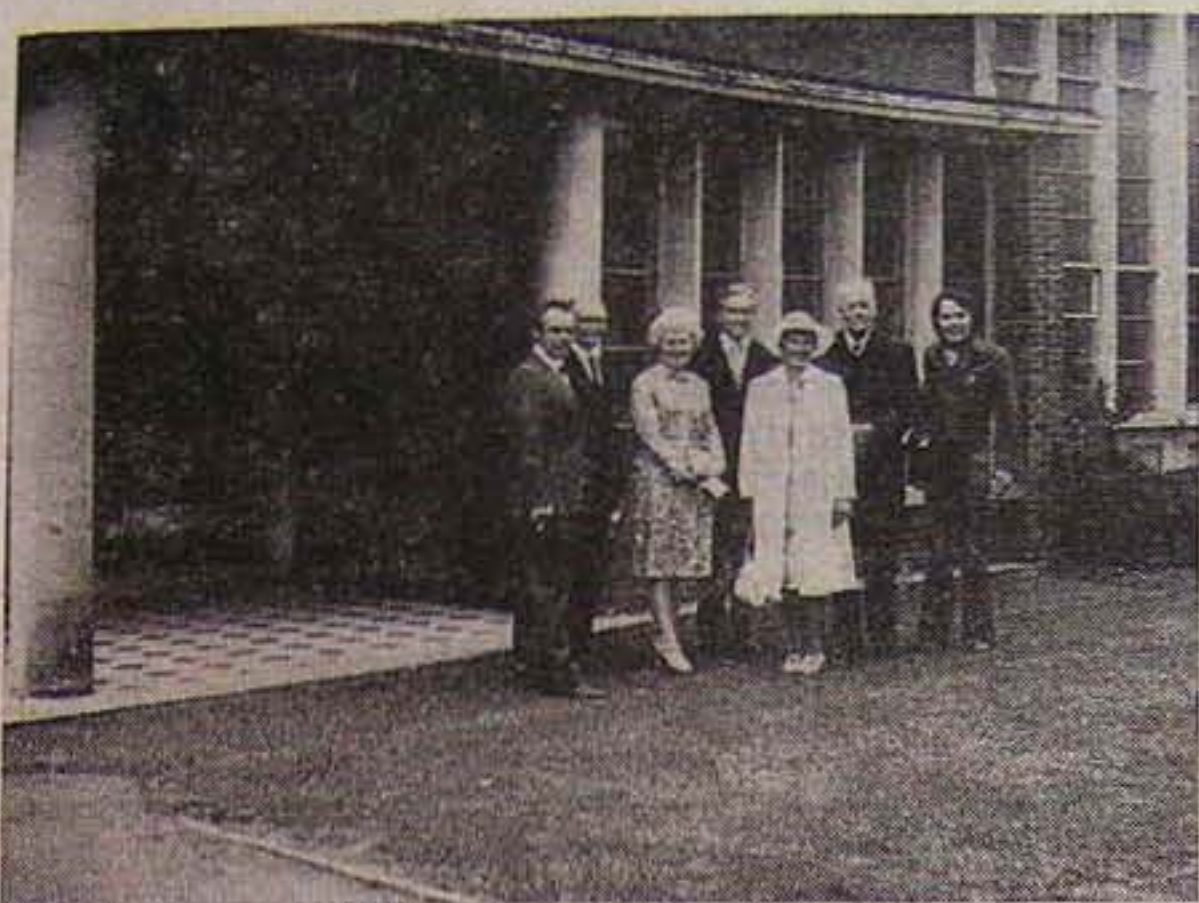
Közben, az egykor beköltözött lengyelek nemzetiségi tudata mindinkább halványult. Az anyanyelv mind gyarlóbb ismerete és használata, a vegyes házasságok (Augusztinovics anyja is magyar nő volt), vezetőik túlzó közösségi fegyelmet követelő magatartása, mind sietteték gyülekezeteik elnéptelenedését. Utolsó zsinatukat 1782-ben tartották Kolozsváron. Gyülekezetüket két évre rá hivatalosan is feloszlatták. Két házukat, mezei ingatlanukat, könyveiket, kézírataikat „az áriánus közönség”-nek adták át. Imaházukat eladták, és az árát az építendő új kolozsvári unitárius templom költségeire rendelték.

J. Tazbir azzal fejezi be e tanulmányát, hogy utal a felhasznált forrásokra, melyeket részben a kolozsvári Unitárius Levéltár őriz, részben a Román Tudományos Akadémia Könyvtárának kolozsvári fiókja. Utal Uzoni-Fosztó kézíratos egyháztörténelmére és az erdélyi unitárius történetírók munkáira, élükön Jakab Elekkel.

Mi pedig — egykori lengyel hittestvéreinkre tisztelettel emlékezve — mondjuk Gál Kelemennel: Még ma is tisztelettel kell meghajolnunk e hithűség előtt.

Az IARF frankfurti végrehajtó bizottsági ülése

November derekán Frankfurtban ülésezett az IARF végrehajtó bizottsága, melyen első ízben elnökölt dr. Carolyn Howlett asszony, aki egyben az első női elnök az IARF közel nyolcvanésztendős történetében.

Magyarországi vendégek a croydoni unitárius templom előtt, 1978 nyarán, köztük Kerekei Gábor lelkész, Mrs. Joan McDonald és Soós András presbiterek
(Dr. Kiss József felvétele)

Egyházunkat a tanácskozáson **Bartók Béla** főgondnokunk képviselte, aki a gyűlés fontosabb határozatairól a következőkben számolt be.

Az elnök és a főtitkár számot adtak az oxfordi kongresszus óta tett látogatásairól, munkájukról. Megállapították, hogy az IARF felhívja a tagedyházakat, hogy a budapesti és a kolozsvári zsinatokon képviseltesék magukat. Turistautat is szerveznek a részvétel megkönnyítésére. Az IARF képviselőjében az elnök-asszony, dr. Carolyn **Howlett** vesz részt az emlékezés alkalmain.

A végrehajtó bizottság ülése számba vette az oxfordi kongresszus eredményeit, és elhatározta, hogy 1981-ben a soron következő kongresszust a hollandiai tengerpart közelében egy konferenciás táborhelyen rendezi meg július hó utolsó, illetve augusztus hó első hetében.

Az IARF a maga részéről is támogatja a világban végbemenő azokat a mozgalmakat, melyek a béke ügyét szolgálják. A jövőben nagyobb figyelmet szentelnek az Egyházak Világtanácsával, a Vatikánnal és más egyházközi mozgalmakkal — így a KBK-val — való együttműködésnek. Az ülésen első ízben vettek részt az Oxfordban megválasztott új tagok, köztük dr. Jutta Reich német szabadelvű protestáns lelkész, a nőmozgalom képviselője és dr. E. Pillick mannheimi szabadelvű lelkész, az ismert egyházi szemle a „Freie Religion” szerkesztője.

Az ülésen jelen volt **dr. Kovács Lajos** kolozsvári püspök is.

Orbán Balázs öröksége

Az ember egyénisége hihetetlenül sok mozaikdarabkából áll össze, hiszen, ha meggondoljuk, hogy pl. nyolc szülenagyapának és nyolc szülenagyanyának vére csörgedez ereinkben, rá kell döbbernünk, hogy mire Jézus születéséig visszamegyünk, sejtjeink miriádjainak mindenikére bőven jut egy-egy önálló ő. Most abból az alkalomból, hogy ez év február 3-án (torokfájásgyógyító és vadállatszélidítő remete Szent Balázs napján) ünnepeltük **Orbán Balázs születésének százötvenedik évfordulóját**, pár szóval szeretném bemutatni a „legnagyobb székely” életmozaikjának néhány színesebb kockáját képező őst s a tőlük nyert örökségét. Ezek nyilván közrehatottak Orbán Balázs szüntelenül igazságot kereső, önzetlen, konokul becsületes jellemének kialakításában, s talán abban is, hogy 36 éves korában éppen az unitárius hitre tért át.

Az Orbánok régi székely katolikus lengyelfalvi család sarjai, akik közül Orbán János már az 1555-i Agyagfalvi Székely Constitutio aláírói között szerepel. Helyszűke miatt azonban — Orbán Balázstól elindulva — most csak hetediziglen megyünk vissza a családja egyik jellemző hajtásán:

Orbán Balázs 1829—1890;
Orbán János 1779—1871;
Orbán Pál;
Orbán Elek sz.: 1703;
Orbán Elek felesége, Farkas Ilona
Farkas Ferenc felesége, Péchi Krisztina
Péchi Simon †1640

Orbán Balázs tehát „szépanyja”, Farkas Ilona révén egyenes leszármazottja **Péchi Simonnak**, Bethlen Gábor udvari kancellárjának. Ezt a még zsenge korú unitárius Péchi Simont fiává fogadta Eőssi András, az erdélyi szombatos vallás megalapítója, s előbb a kolozsvári unitárius kollégiumban, majd külföldi egyetemeken kitaníttatta. Természetesnek tűnik, hogy Eőssi András fogadott fiát, Péchi Simont is a szombatos hitre nevelte, de nemcsak őt, hanem többek között sógorát, Orbán Ferenc főjegyzőt, Balázs egy oldalági

őst is áttérítette a szombatos hitre. Mikor Péchi Simon Bethlen Gábornál kegyvesztett lett s visszavonult székelyszenterzsébeti birtokaira, maga is eredményesen terjesztette a székelyek között a szombatos vallást.

Az európeér Bethlen Gábort, Bethlen István rövid fejedelemsége után a református I. Rákóczi György követte, aki a tisztséggel vagy birtokkal rendelkező szombatosokat összefogatta és jószágvesztésre ítélte. (A szegényebb szombatosokkal — úgy látszik — nem tartotta „gazdaságosnak” törődni, s talán ennek tudható be, hogy a földművelő székelyek között még századunk elején is akadtak szombatosok.) Ez üldözések során börtönzte be a fejedelem Péchi Simont és Orbán Ferencet is 1638-ban, de nemcsak őket, hanem Péchi Simon leányait is jószágvesztésre ítélte (egyiküknél „gyermekágyat feküdvén a derékaljt is alóla elvonta”).¹ Az egészségileg megtört és már idős Péchi Simon 1639-ben csak azzal szabadulhatott ki börtönéből, hogy — a fejedelem „meggyőző” érveinek hatására — áttért a református hitre. Orbán Ferenc elkobzott vagyonát pedig csak feleségének, Toldalagi Zsuzsának volt hajlandó hosszas könyörgésére a fejedelem kiadni.

Orbán Pál, Péchi unokájának, Farkas Ilonának férje, a kuruc Thököly Imrének feltétlen híve volt, s a bujdosásban is követte őt. A fia viszont, a labanc Orbán Elek már a másik végletet képviselte, mert jól kama-toztatta Habsburg-hűségét, s a szatmári béke után, mint Aranyosszék főkirálybírája sok gazdátlaná vált kuruc jószágot „szerzett meg”.

Ez a birtokszerző Orbán Elek a fiát (ugyancsak Elekét) jezsuita gimnáziumban igyekezett hű császári alattvalónak nevelni, nem kis eredménnyel, mert az ifjabbik Orbán Elek 1746-ban, részben a klérus támogatásával, s nem utolsósorban apja „érdemeiért”, a buzgó katolikus Mária Teréziától bárói rangot nyert. Az uralkodó az Orbán címet most már ennek megfelelően rendelte az adománylevelben kiegészíteni: „... az igazhívő képességgel összekötött katonai vitézséged jeléül rózsafüzér, vagyis a szentséges szűznek olvasó-koszorú imajelvénye a kard markolatán áthúzza legyen...”²

¹ Dr. Kohn Sámuel: A szombatosok. Budapest, 1870.

² Dr. Persián Kálmán: A lengyelfalvi Orbán bárók, Kolozsvár, 1911.

Az újsütetű báró fia, Orbán Pál — Balázs nagyapja — katona lett, híven szolgált a császárt, rengeteg adósságot csinált s nagyapja birtokainak rá eső részét nagyrészt elzálogosította, eladogatta. A fia viszont, Orbán János — Balázs édesapja — éppen az ellentéte volt. Ő is huszártiszt lett, de a napóleoni háborúk végefelé két golyótól is sebesülten, mindenből kiábrándultan, az uralkodó nép- és magyarelleses po-

Orbán Balázs.

litikájától megcsömörölve, szegre akasztotta kardját, s nyugdíjáról lemondva igyekezett takarékoskodni, s a még megmaradt szerény lengyelfalvi örökséget tehermentesíteni. Egy dúsgazdag konstantinápolyi görög kereskedő elszegényedett és már Magyarországon nevelkedett unokáját vette nőül, akitől Balázson kívül még két fia és két leánya született.

Orbán Balázs bátran szembenézett ezekkel az ősökkel. Kíméletlenül elvetette hibáikat, gyarlóságaikat, de

mélyen magába oltotta erényeiket. Az őstől kapott örökség ismeretében alakította ki világnézetét, s programozta be tragikus sorsának „komputerét”:

— Egész életén át harcolt mindenféle elnyomás s a vallási türelmetlenség ellen, és a parlamentben egyik élharcosa volt az igazi vallásszabadságnak.

— Sziszifuszi küzdelmet vívott a Habsburg elnyomás és megalkuvó magyar kiszolgálói ellen, s még bárói rangját is eldobta, mert — szerinte — azt ősei „az idegentől bizonnal nem valamely nagy hazafiságért” kapták.

— Minden tetteiben, minden gondolatában — még külsőségeiben is — igyekezett alázatos, hű fia lenni hazájának s székely népének (azok után is, hogy a székelykeresztúri képviselőválasztáson éppen székely testvérei buktatták meg); a Bach-korszak után átmenetileg divatosná vált zsinóros magyar ruhát ettől kezdve soha le nem tette, abban érte utol a halál is.

— Igyekezett bizonyosságot tenni amellet, hogy a tollforgatás sem alábbvalóbb a kardforgatásnál, s míg mások a Habsburg-terror idején főleg búsmagyarkodtak, ő hat éven keresztül félmázsás fényképezőgéppel a hátán, jórészt gyalogszerrel a székelyföldön faluról falura járt, térképezte a várromokat, felmászott a pókhálós harangtornyokba, kutatót a levelesládákban, kikérdezte a falu öregeit, pásztorait, s hatkötetes monumentális munkájában összeírta, lefényképezte, megmentette számunkra a székelyföld száz évvel ezelőtti néprajzi hagyományait, feltárta történelmi, régészeti, gazdasági és irodalmi értékeit.

— Végül megtanulta s egész életében szem előtt tartotta, hogy a földi kincsek nehezen gyűlnek, de könnyen mennek. Ezért diogéneszi egyszerűségében csak napi 30 krajcárt költött magára, de az élete során így szerzett tekintélyes értékű talentumait soha nem tekintette véglegesen sajátjának, hanem alapítványokban és végrendeletében részben a székelykeresztúri unitárius gimnázium harisnyás batykó diákjaira hagyta, részben pedig a nyomor elől külföldre menekülő székelyek kivándorlásának megakadályozására az EMKÉ-re testálta.

Bizony-bizony, egy évszázad távolából sem hatnak fellengzős túlzásnak Bartha Miklósnak Orbán Balázs koporsójánál elmondott gránitszótömbjei:

„...mert nincsen senki, aki ne tudná, hogy a Székelyföld legjobb fiát veszítette el... Ha van a Székelynek barátja, úgy te szerezted azt. Ha volt sebe, úgy te gyógyígtad azt. Ha lesz jövője, gazdag és áldásos, úgy annak alapköveit te raktad le... Példáadásod, szellemed mindig ott lesz abban a gyülekezetben, ahol jót akarnak tenni, önzetlenül, kötelességgel teljesíteni jutalom nélkül, és a hazának igaz szeretetét akarják művelni komolyan, férfiasan, odaadó buzgalommal.”

Dr. Márkos Jenő

A JOGI FELÉPÍTMÉNY

Dr. Mikó Imre tanulmánya, megjelent a bukaresti „HÉT” c. hetilap 1978. évkönyvében

Az imáron két éve elhunyt Mikó Imre hátrahagyott üzenetként jelent meg a „HÉT” 1978. évi évkönyvében „A jogi felépítmény” címen még 1972-ben írt, és könyvben még meg nem jelent jogszociológiai tanulmánya.

Az évkönyv 1978. évi című „Haza, Szülőföld, Nemzetiség” megjelölést választották, és a témával foglalkozó vagy azzal kapcsolatos számos írás között az említett tanulmány a „Nemzetiségi jogok, nemzetiségi jogtudat” fejezet részét alkotja Takács Lajos cikkével együtt, amely a „Társadalmi-politikai alap” kérdésével foglalkozik.

Mikó Imre jogvégzett ember volt.

Élete későbbi korszakában azonban csak kedvtelésből jogászokodott. Ahogy egy interjújában mondta: „En az irodalom virányairól csak néha tesztek egy-egy kirándulást fiatalokom játszóterére, a jog tilalomfákkal beültetett területére. Amikor megvan a társadalmi rendelés”

Nos, a társadalmi rendelés szülte az előzőekben említett tanulmányt, nevezetesen a nemzeti kérdés jogi vonatkozásainak taglalását, ismertetését.

Ismét idézve őt, most már az ismertetett cikk bevezetőjéből: „ha ma már a nemzeti kérdés hazánkban — írja Romániáról — megoldást nyert, a nemzeti jogok ismertetése, tudatosítása: fontos nevelő feladat”. És a továbbiakban: „Nemzetiségi jogunk tehát volt és van, s az újabbnál újabb törvényekben mindegyre felbukkannak rendelkezések, amelyek a nemzetiségekhez tartozó román állampolgárokat vagy a nemzetiségeket a maguk egészében érintik. Magyarzatuk jogi feladat, népszerűsítésük az állampolgári nevelést célozza.”

Jogásként tehát — nevelésre való elhivatottságától hajtva — tudományos alapossággal veszi sorra a jogi felépítmény részeit, kezdve a jogforrásoktól a nemzetiségre vonatkozó hatályos jogszabályok ismertetéséig. Ez utóbbi keretében külön-külön tárgyalja az

állampolgárság és nemzetiség, a szabadságjogok és politikai jogok egyenlősége kérdéscsoportokat.

A nemzetiségi kérdés megoldásának helyes irányát megtalálta és véleményalkotását a nemzetiségi kérdésrel kapcsolatban csak azok a művek állják ki, amelyeknek szerzői ösztönösen vagy tudatosan magukévá teszik azokat a gondolatokat, amelyeket *Lenin* még 1922. decemberében fejtett ki: „A proletár számára nemcsak fontos, hanem éppenséggel létszükséglet, hogy a más nemzetiségűek, maximálisan megbízzanak a proletár osztályharcban. Ehhez az kell, hogy viselkedésükkel, vagy a más nemzetiségűeknek tett engedményekkel leküzdjük a bizalmatlanságot, a gyanakvást, jóvátegyük azokat a sérelmeket, amelyeket a történelmi múltban a „nagy hatalmi” nemzet kormányától elszenvedtek. A proletár osztályszolidaritás fejlődésének és megszilárdításának nincs nagyobb kérekkötője a nemzeti igazságtalanságnál, és semmi iránt sem olyan érzékenyek a nemzetiségek, mint az egyenlőség iránt. Ezért a nemzeti kisebbségekkel szemben tanúsított engedékenységet és békülékenységet az adott esetben inkább túlozzuk el, mint megfordítva.”

Igy fogalmazódik meg az az alapelv, amelyik min-

den több nemzetiségű ország számára kulcsot jelent az internacionalista, szocialista nemzetiségi politika megvalósításához.

Befejezésül idézzük azokat a szinte még szavaiban is azonos gondolatokat, amelyekkel egyrészt *Takács Lajos* zárja a „Társadalmi-politikai alap” c. tanulmányát, másrészt az MSZMP Központi Bizottságának a XI. kongresszusa elé terjesztett beszámolójában olvasható.

Takács Lajos írta: „Az együtt élő nemzetiségek önismeretéből következő, a történelmi hagyományok, a nyelvi kultúra alapján ötvöződő nemzetiségi tudat a szocialista társadalom feltételei között nem divergens, hanem konvergens funkció magaslatára emelkedik... Az új társadalmi rend eddig ismert legmagasabb szintű emberi kapcsolatainak az országhatáron túli kisugárzása pedig erősíti a népek, nemzetek, államok új jövőt idéző törekvéseit.”

A hazai kongresszusi beszámoló pedig így fogalmaz: „Arra törekszünk, hogy a hazánkban élő német, szlovák, délszláv, román és más nemzetiségek, valamint a szomszédos országok magyar nemzetiségű lakossága hidat alkossanak országaink között.”

Mikó István

Niccolo Paruta: De Uno Vero Deo

400 éve lappangó unitárius traktátus

Az unitárius hitelvek történetének feltárása során, az elmúlt években fontos és új eredmények láttak napvilágot.

Hazai és külföldi kutatók egész sora foglalkozik a XVI. század vége erdélyi eszmetörténetének feltárásával. A munkálatok során fény derült Dávid Ferenc közvetlen munkatársai közül *Jakobus Paleologus*, *Johannes Sommer*, *Matthias Veheglorius* és mások irodalmi munkáira.

Legújabbán egy fiatal olasz kutató, *Massimo Firpo* többek között *Niccolo Paruta* szerepével, élettörténetével és munkáinak jelentőségével foglalkozott. *Niccolo Paruta* mind ez ideig a XVI. század végi Erdély, antitrinitárius gondolkodói közül egyike volt a legkevésbé ismerteknek. *Marc Antonio Varotto* 1567-ben, Csehországban látogatta meg, s elragadtatással beszélt könyvtáráról, ahol héber, görög, latin könyvek sorakoztak egymás mellett.

A korabeli források szerint 1571-ben *Tordán Paruta* nézetei körül folyt a vita. Azt is tudjuk, hogy megfordult Lengyelországban, s *Blandrata* nagyenyedi házában, 1581-ben érte utól a halál.

Firpo a törmelékadatokból felvázolja *Paruta* életútját, s a kezében levő források alapján áttekintést nyújt az olasz antitrinitárius eszme rendszeréről is.

Mindezekről alig tudtunk valamit. A kortársak között ismert volt *Paruta*nak *De uno vero Deo* című műve, de ez a munka 400 évre eltűnt a szemek elől. Csupán egy szó szerinti idézetet ismertünk belőle: a lengyel karaita rabbi, *Izsak Trocki* a „Hit megerősítése” című művében egyetértéssel citálja az antitrinitárius *Paruta* szavait.

Firpo a berlini könyvtár kézira-

tai között egy olyan kéziratot kódexre lelt, amelyben a litván *Simon Budny*, a görög származású *Jakobus Paleologus* írásai mellett megtalálható *Niccolo Paruta* Az egy igaz Istenről írt traktátusa is. (*Massimo Firpo: Antitrinitari nell' Europa Orientale del' 500. Nuovi Testi di Szymon Budny, Niccolo Paruta e Jacopo Paleologo, Firenze, 1977.*)

A kis traktátus 11 tézisből áll, melyek mindegyikét rövid összefoglalás vezet be. A szerző itt elmondja a Szentháromság bizonyítására vonatkozó legfontosabb érveket, majd rátér azok cáfolatára.

Bizonyításai során kitér az Atya egyedüli istenségének kérdésére, a Fiú és a Szentlélek teremtett voltára. Elemzi, hogy a Szentírásban a háromlényegű Isten nem szerepel, sőt véleménye szerint ez a nézet ellentmond a Biblia szavainak.

Foglalkozik az Isten-nevek kérdésével, néhány frekvenciát Ószövetségi lókusszal, majd az Újszövetségből hozott példákkal bizonyítja antitrinitárius álláspontját.

Paruta elméletileg szigorúan antitrinitárius eredményre jut, de elemzése során sűrűn használja a klasszikus protestáns szerzők számára használható érveléseket. Említi *Kálvint*, *Bucert*, *Sebastian Munstert*, *Martin Borhaust*, és másokat. Érvelésének lényege azonban a kor modern teológiai gondolkodásának megfelelően az ószövetségi héber textus elemzésén nyugszik. *Paruta Szervéttől* tanulván, biztos kézzel bánik az Ószövetségekben szereplő Elohim-Isten névvel, megállapítja, hogy (Gen. 1, 26) „Teremtsünk embert a magunk képére” („medesek halason”), a nyelvjárási használat szerint íródott többes számban, ahogy azt a középkori héber egzegéták kimutatták.

Érdekes, hogy *Paruta* az Ószövet-

ség-tudomány korabeli összes eredményét felhasználja, így többek között a Gen. 18,2-ben, az Ábrahám előtt megjelent három angyalt, a hagyományos rabbinikus módszerrel magyarázza. Nem három istenről, hanem három angyalról van szó, idézi forrásait *Paruta*. Mindháromnak megvolt a maga funkciója. Az egyiknek, hogy közölje: Sárának fia fog születni; a másiknak, hogy kimentse Lótót Sodoma városából; a harmadiknak, hogy elpusztítsa Sodomát.

Massimo Firpo értékes kutatásai nemcsak az egyetemes unitárius vallástörténet területén mondanak újat, hanem *Paruta* eddig ismeretlen Traktátusának feltárásával, annak forrásai elemzésével, hozzájárulnak a XVI. századvégi Erdély szellemi életének jobb megismeréséhez is.

Oxford, 1978.

Szent-Iványi Ilona

Dr. Szent-Iványi Sándor és felesége betegek

Az amerikai unitárius univerzalisták lapjának egyik tavaly novemberi száma beszámolt arról, hogy dr. Szent-Iványi Sándor felesége *Jelinek Olga* 1977 júliusában agyvérzést szenvedett, melynek következtében most is nehezen tud beszélni. Férje 1978 májusában kisebb benu-lást kapott karjában, mely az írásban és a mozgásban is akadályozza. Barátaik odahaza, Lancasterben levő otthonukban szeretettel ápolják őket. Mindkettőjüknek olvasóink és híveink nevében mielőbbi teljes felgyógyulást kívánunk.

Őrségváltás Londonban

Nagy-Britannia — Anglia, Skócia, Wales és Észak-Írország — unitáriusai sajátos egyházi szervezetben élnek. A gyülekezetek önállósága nagyobb, és így az egyházi központ feladatát a közös gond ellátása, az egyetemes egyházi élet irányítása képezi.

Az egyház adminisztratív — lényegileg egyházvezetői feladatkört ellátó vezetőjét — főtitkárnak nevezik. Az évtizedeken át e tisztelet jó munkával és szép eredményekkel ellátó Brian Golland lelkész, korhatárát betöltve, önként megvált magas tiszteletétől. Edigi munkáját az április elején Manchesterben tartandó évi közgyűlés fogja méltatni.

Utóda, akit ugyanott iktatnak be tisztebe, az angol unitárius élet régi munkása, Roy W. Smith, aki 1961—

1974. közötti években a főtitkárt helyettesítette különböző beosztásokban. Roy Smith ismert szónok, kiváló világi prédikátor, akit az angliai unitáriusok egyhangú bizalma hívott el felelősségteljes új tisztebe.

A beiktatást Geoffrey Head, a lelépő világi elnök és a hivatalba lépő új egyházi elnök, Hamilton Britles birminghami lelkész végzik.

Roy Smith, mint Kereki Gábor croydoni unitárius gyülekezetének gondnoka, több alkalommal üdvözölte oda ellátogató egyházi küldötteinket.

Az angol unitáriusok lapját, az *Inquirer*-t továbbra is Fred Ryde londoni lelkész szerkeszti.

KONFERENCIA AARAUBAN

Az IARF svájci szervezete a Schweizerischer Verein für Freies Christentum Willy Hirzel herisauai lelkész elnöklete alatt 1978 novemberében egynapos ülést tartott Aarau-ban, melynek két professzor előadója volt. Walter Neidhart, Basel, valláspszichológiai szempontból vizsgálta a népegyház helyzetét. Megállapította, hogy ma átlagban a szülők 90%-a megkeresztelteti gyermekét, a szülők mintegy 60%-a kéri házasságkötésükre az egyházi áldást, és az elhaltaknak mintegy 95%-a részeseül egyházi temetésben. A beszámolóból, melyet Werner Laubi

aarai lelkész tollából olvastunk, nem derül ki egyértelműen, hogy az említett statisztikai adatok az összlakosságra, vagy csak annak protestáns részére vonatkoznak. Ernst Zbinden berni professzor a vallásos ember szimbólumait és kifejezési formáit vizsgálta. Az általános szekularizáció ellenére a vallásosság nem csökken. Régi és új formák között éli vallásos életét az ember. Még a modern ember is úgy véli, hogy a bűn és a büntetés között összefüggés van. A mindennapi életben használt kifejezések, mint „szerecséje volt” vagy „üldözi a sze-

rencsétlenség” a régi hitvilág örökségére utalnak. A fiatalok közül igen sokan amuletteket, keresztet viselnek, és tovább él a hősök tiszteletének a mítosza a sportban, filmen stb. A vallásokban az elmúlt két évszázadban sok egyéni vonás jutott kifejezésre, de a vallásosság és az egyház megmaradt. A mai ember, a régi hagyományok alapján vallásos, még akkor is, ha ennek nem ad mindenben kifejezést.

A két előadást lelkészek és világiak részéről számos érdekes hozzászólás követte. A vitát nagy tapintattal Péter Niederstein taminsi lelkész, a szövetség alelnöke vezette.

Az amerikai család jövője

Dr. Donald Harrington a New York-i Community Church unitárius lelkésze, a kolozsvári Protestáns Theológiai Intézet díszdoktora, e címen tartotta meg egyik prédikációját gyülekezte templomában. Heti szemléjünkben beszéde rövid vázlatát közölni szokta. E közlésen alapulnak a következő megállapítások.

Mindinkább kezdjük megszokni azt a tényt, hogy a fiatalok házasságkötés nélkül élnek együtt. Ez a kapcsolat gyakran állandósul. Nemrégiben egy cikket olvastam a New York Timesban, a „meg nem esküdött” szülőkről. A válás ma egyszerű, sallangmentes, s ezért sokan úgy gondolkodnak, minek házasságot kötni.

Egy fiatal ember így nyilatkozott: Én azt akartam, hogy őt semmi más, mint a szerzem, ne fűzze hozzám. Így teljes a velem mara-

dás óhaja. Megszületett gyermekünket mindennél jobban szeretem. Sohasem gondoltam volna, hogy olyan csodálatos érzéssel tölti el szívemet az a tudat, hogy gyermekem van, hogy érette erkölcsileg és anyagilag felelősséggel tartozom. Sok minden megváltozott bennem. A házasságkötés csak egy formális aktus elvégzése. Így arra gondoltam, hogy valamelyik szabad szombatunkon majd ennek is eleget fogunk tenni. A házasság kétségtelen bizonyos törvényes védelmet ad a szülők és a gyermek számára, de ennél sokkal fontosabb az az erkölcsi elkötelezettség, amit gyermekünk iránt érzünk. Ez teszi széppé és gazdaggá együttlétünket, hogy soha nem is gondolunk válásra.

A múlt században — idéz a prédikátor egy régi amerikai szerzőt — megtévesztő volt, hogy a szerelmet csak kezdeti szakaszában tanulmá-

nyoztuk. Nem akartuk egész élet-történetét megismerni. Ha a szerelem nem több egy krízisnél, akkor a Loire vizét is arcvíznek képzelhetjük. Igaz, hogy a házasság a szerelem gyümölcse, de igaz az is, hogy a házasság gyümölcse a szerelem. A szerelem több, mint ahogyan azt Ovidius és Catullus elképzelték, akik benne csak a megvalósulás örömét látták.

Az igazi házasság belső elkötelezettség, egy egész életre szól, barátság is, két ember bensőséges együttléte, néha még ennél is több, mert folytatódik gyermekeinkben, unokáinkban. Egy azonban egészen bizonyos, hogy gyermekeink házasságának értelme és értéke nem kis mértékben függ a mi házasságunk szépségétől, tisztaságától és szeretetétől.

Angolból: K. Nagy Magda

A dániai unitáriusok

A koppenhágai unitárius gyülekezet most ünnepli fennállása 75. és temploma felépítésének 50. évfordulóját. Az ünnepségekről *Protestantisk Tidende* — Protestáns Hírek c. lapjukban számoltak be, melynek dán nyelvű szövegét nem értjük. Egyházunk régi barátja, az angol

unitárius élet soknyelvű nesztora, a ma már nyugalomban élő Kenneth Twinn lelkész angol nyelvű beszámolója nyomán adunk hírt erről az eseményről.

Nyolc esztendeje halt meg a templomépítő lelkész, Thorvald Kierkegaard, aki az 1934. évi IARF

kongresszus tisztelt házigazdája volt. Azóta a gyülekezet vezetése világiak kezében van. A vasárnapi istentiszteleteket megtartják, ahol a két Bovin testvér, T. Olesen, D. Russel és J. S. Jergensen felváltva szolgálnak.

Egyházi lapjuk ama füzetében,

melyben a kettős jubileumról számot adnak, érdekes módon foglalják össze a dániai unitárius történelmet. Az egyik részben idézeteket gyűjtöttek össze arról, hogy mit mondanak mások róluk, a másikban pedig arról adnak számot, hogy mit mondanak az unitáriusok önmagukról.

A gyülekezetvezető Preben Bovin azt mondja, hogy unitárius az az ember, aki vallásosnak tartja ma-

gát, és dogmáktól kötetlenül szabadon vallja meg hitét. Idézeteket közölnek az angol és amerikai unitárius nagyköztől, de a nagy szabadgondolkodó Hans Andersontól is, aki azt mondta, hogy nagyon fontos dolog az, hogy a vallási türelemért fáradozzunk.

Érdekes problémájuk van templomokkal kapcsolatban, melyet a város által bizonyos időre díjmentesen átengedett telken építettek. A város

most már évek óta a telek megváltását sürgeti, amit a kis lélekszámú gyülekezet a mai árak mellett megváltani nem tud. A város vezetőiben jóakarát van irányukban, s egyelőre 1982-ig a díjmentes használatot meghosszabbították.

Szeretettel köszöntjük dániai unitárius testvéreinket, akiknek képviselőivel, az oxfordi kongresszuson újra kezet szoríthattunk.

Rejtvényfejtés

A MAGYARORSZÁG c. érdekes és tartalmas külpolitikai szemle — főszerkesztője dr. Pálffy József — időről időre rejtvénysorozatokkal örvendezteti meg olvasóit. Olvasóink figyelmére méltán érdemes a *Jubileum* rejtvénysorozatának, a szemle dec. 3-i számában megjelent alábbi kérdése.

„A Jubileum — írja a rejtvénysorozat bevezetője — latin szó, jelentése eredetileg örömmű, egy-egy örömdetes esemény évfordulója. A

századok során persze alapos jelentésváltozás történt, szinte minden évfordulót jubileumnak mondunk s egyáltalán nem csak derűs, örömteli napok évfordulóját. A szöveg figyelmes elolvasása segít felelni a feladott kérdésekre.

A hagyomány szerint ezt írta börtöne falára: „Mennyköve papáknak, tüze, kardja, máglyarakása, semmi erő soha nem tartja föl azt, ki igaz. Azt írtam és hirdettem, amiket érzék: Holtom után a hamis hit Babilonja ledül.”

Kérdéseink:

1. Ki volt az, aki ezeket a sorokat börtöne falára írta?

2. Hol volt az a börtön?

3. A felirat írójának nagy cselekedete 410 esztendővel ezelőtt?

A fenti rejtvény helyes megfejtése a Magyarország dec. 17-i számában jelent meg a következőképpen.

1. Dávid Ferenc.

2. Dévai várban.

3. Megalapította az Erdélyi Unitárius Egyházat.

Örvendünk és köszönjük, hogy ezeket az unitárius vonatkozású jubileumi rejtvénykérdéseket éppen 1978 decemberében közölték, ugyanis 1979-ben Dávid Ferenc halálára, emlékezünk annak 400. évfordulóján.

Egy posztumusz mű margójára

Nem hihetjük pusztán a kegyelet adójának azt a széles körű érdeklődést, ami az erdélyi, sőt a hazai könyvpiacra is, *Mikó Imre A csendes Petőfi utca* (Dacia, 1978.) című műve iránt megnyilvánult. A szokatlan érdeklődés okát kereshetjük a szerző népszerűségében, de igazi indítékát mégis magában a műben leljük meg. Műfaját csaknem lehetetlen, de szükségtelen is meghatározni — valahol a művelődéstörténet, a kortársi visszaemlékezés és az Erdélyben évszázados hagyományokkal rendelkező önéletírás határmezsgyéjén áll.

Történetírói erudícióval, de szépírói vénával mutatja be a „csendes Petőfi utcát”, amit 1834-ben egy levéltári forrás még Kül-Tordának nevez, és amelyet a legújabb keletű salamoni döntés az utca két híres lakója, Petőfi Sándor és Avram Iancu között osztott meg. A szálló vendégkönyvét lapozgatva meséli el a Biasini érdekes történetét, mely Kolozsvár legnevesebb szállójából (itt szállt meg Petőfi ifjú hitvesével, majd Nicolae Balcescu is, a román forradalmi demokrata) félvilági örömtanya lett. A Bethlen- vagy más nevén Szabóbástya történetét (1475-ben már a szabók és posztónyírók látták el a bástya védelmét) pedig Kelemen Lajos, az ismert unitárius történész meséli el egy képzelt városnéző körútján. Természetesen nem Kelemen Lajos az egyetlen unitárius, aki helyt kap Mikó önéletrajzában, hiszen utcájának történetét már korábban is részint Jakab Elek nyomán tárgyalta.

1919-ben az Unitárius Kollégium nyilvános tanulója lett, s annak több tanárától tud egy-egy kedves epizódot. Az említettek rögtönzött névsora: *Benczédi Gergely*, *Borbély István*, *Gál Kelemen*, *Gálffy Zsigmond*, *Gelei bácsi*, *Hideg Mihály*, *Nyiredy Géza*, *Pálfi Márton*.

Mikó nagyapjának baráti társasága kapcsán említi a világjáró Kocsis Istvánt, Csifó Salamont, Kozma Ferencet, Orbók Mórt. Iskolai előmeneteléről írja (64): „Nem voltam én az osztály első tanulója, de azért a jobbak közé tartoztam.” — Ezek a jobbak voltak: László Gyula, László Tihamér, Kovács György; az osztály pedig a kollégium történetének egyik legtehetségesebb osztálya. Később kötött szoros barátságot Balázs Ferencel, Sza-

bédi Lászlóval, Szent-Iványi Sándorral, és ekkor mélyült el barátsága Gyallay Pap Domokos íróval is. Ez a vékony könyv valóságos kisenciklopédiája a két világháború közötti kolozsvári unitárius szellemi és társasági életnek, amelynek a szerző maga is jelentékeny résztvevője és tényezője volt. Visszaemlékezéseiben arról sem feledkezik meg, hogy (116—117): „Pályafutásomat az egyetemi és főiskolai diákéletben én is egy felekezeti diákszervezet, a Dávid Ferenc Egylet keretei között kezdtem. 1928 őszén ugyanis nemcsak a jogi karra, hanem az unitárius teológiára is beiratkoztam... A második év végén már alapvizsgára nem is jelentkeztem. De azért híve maradtam Dávid Ferencnek és Balázs Ferencnek.” Egyházhű világi értelmiségnek lenni a szerző ősei között tiszteletreméltó hagyomány volt. Dédapja az a Mikó Lőrinc volt, aki kodifikálta az unitáriusok egyházjogát, anyagi ágon pedig az a Zsakó, pontosabban 'Sakó István volt az őse, akit Jókai Mór az *Egy az Isten* című regényének főszerepében örökített meg, de édesapja is tizenhét éven át volt az Unitárius Egyház tanácsosa, később főgondnoka.

Tévedés ne essék, ez a mű nagyonis közérdekű: résztvevőként emlékezik vissza az erdélyi magyarság két világháború közötti közjogi és politikai küzdelmeinek történetére, az Erdélyi Fiatalok falukutató munkájára és személyes jóbarátaira, az erdélyi irodalmi-művészeti élet vezető személyiségeire.

Bár a könyvön alig látszik, mégis kétségbeejtő versenyfutásban készült a szörnyű korrallal, mely a könyv befejezéséhez szükséges haladékot megtagadta egyházzunk főgondnokától (1939-re emlékezve szakad meg a kézirat), csaknem mondat közepén ütötte ki kezéből a tollat a tragikus sors. (Mikó még a kórházi ágyán is fáradhatatlanul írta ezt a végső számvetésnek szánt könyvét.)

Ajánljuk olvasóinknak Mikó Imre posztumusz munkáját. Általa élvezettel juthatnak egy magas erkölcsi-ségű életvitel tanulságainak birtokába.

Szent-Iványi István

Félegyházi Tamás, akiről utcát neveztek el Debrecenben

A debreceni Hajdú-Bihari Napló 1978. évi november 12-i számában dr. Nyakas László tollából fenti címen egy érdekes írás jelent meg. Ebből idézzük unitárius vonatkozásai miatt az alábbiakat:

A debreceni protestantizmus Méliusz korabeli lelki válságának sodrába belekerült a Kollégium is. Félegyházi Tamást, a Kollégium ötödik ismert nevű rektorát, ezt a kiváló képességű embert is magával ragadta a szentháromság-ellenes vallási áramlat, melynek okai az unitáriusokkal való rokonszenvben, s Méliusszal szembeni ellentétében kereshetők. Szakításra akkor került sor, mikor Félegyházi 1570 elején elfogadta a kolozsváriak meghívását az ottani iskola vezetésére. Hatalmas földrengés rázhatta meg Debrecenben a sacramentárizmusnak alig két évtizede lerakott alapjait, hogy Méliusszal lelkész társa is szembefordult. A „lebilincselő” Félegyházival vele mentek kollégiumi tanítványai is, Méliusz ellen a közvetlen felügyelete alatt álló debreceni iskola fellázadt rektorával együtt. Méliusz felháborodással vette tudomásul, hogy csendes, szelíd, tudós és nagyhatású rektora hirtelen hátat fordított neki. Debrecen alatt Karácsony György, a „fekete ember” hadai gyülekeztek fenyegetően, a város-

ban is felemelte fejét a teológiai s társadalmi bomlás, de Méliusz még ilyen körülmények között is vállalta volna a Félegyházival szembeni harcot. A szelíd természetű ember azonban kitért előle, s tanítványai seregétől kísérvé Kolozsvárra ment, itt hagyva az elnéptelenedett Kollégiumot. Egyedülálló jelenség volt ez a régi magyar művelődéstörténetben, ez az 1570. évi iskolai recessio, hogy tanárát, egy távoli, idegen helyre távozó tanárt, seregétől kövessenek tanítványai. A reformáció korának páratlan feszültségekkel telített szellemének magyarországi elevenségét bizonyítja.

1570-ben Kolozsvár lakói már — szinte kivétel nélkül — unitáriusokká lettek. Ahhoz tehát, hogy Félegyházit s tanítványait a város befogadja, szükséges volt a Dávid Ferenc és Blandrata György által képviselt Socinus-féle tanok, az unitarizmus mérsékeltabb formájának elfogadása. Így nagy örömmel fogadták Kolozsváron az átállókat. János Zsigmond fejedelem azonban 1571. március 14-én meghalt, és Félegyházi meglepetten látta, hogy a kívülről egységesnek látszó mozgalom több ágra szakadt, mellyel elkeveredett hitviták, harcok jártak együtt, s kiábrándult az egymással marakodó unitáriusokból. Hozzájárult ehhez az is, hogy a debreceni tanács visszahívta a városba 1571 elején kiváló rektorát.

Félegyházi visszatérése után újra

fellendült az élet a Kollégiumban, s két év alatt annyira elsimultak az ellentétek közte és Méliusz között, hogy Méliusz Félegyházit jelölte utódjának a debreceni papságban (1572. december 15.), aki 13 évig viselte e tisztséget. „Hívságos dolgokon sose törte a fejét”, aszkéta lélek volt. Nehéz helyzetekben sok jó tanáccsal szolgált, maga volt a jóság, a nyílt őszinteség, „kajánság nem lakott szívében”. Az 1570-es „eltévelyedés”-t nem hánytá ugyan szemére a gyöngéd és baráti szeretet, ennek ellenére „sok gonosz beszédet kellett elviselnie”. Tény, hogy a szentháromságtan védelmezésétől kitartóan tartózkodott, s e magatartás mögött az unitáriusokkal való rokonszenv húzódt meg. Míg Méliuszt a fékezhetetlen szenvedély jellemezte, addig Félegyházi Tamás maga volt a megtévesztült nyugalom.

Félegyházi Tamás kolozsvári rövid ideig tartó unitárius környezetben való működését az unitárius egyháztörténetírás is jól ismeri. Dr. Gál Kelemen is felsorolja Félegyházi Tamást a Kolozsvári Unitárius Kollégium történetéről írt munkájában a kollégium igazgatói között. Kanyaró nyomán megállapítja, hogy Kolozsvárra jövele „némi összefüggésben van a nagyváradi disputációt követő eseményekkel, s egy év múlva hazatérését János Zsigmond halála és Báthori unitárius gyűlése magyarázza”. (II. kötet 364—365. lapjain.)

Külföldi hírek

Márton Áron, a gyulafehérvári római katolikus egyházmegye püspöke negyven esztendeje tölti be püspöki feladatát. Kolozsvári plébánosként ismertem meg, és megtiszteltetés volt mellette ülni dr. Kovács Lajos püspökünk beiktatási ünnepélyén. Bölcs mérsékletet tanúsító, az erdélyi szellem türelmes légkörében fogant üdvözlő szavaira jól emlékszem. (F. J.)

Magyar Ferenc az „Új Ember” egyik legutóbbi számában meleg szavakkal elevenítette fel Márton Áron püspökhöz kapcsolódó ifjúkori emlékeit. Tanítványai és tisztelői febr. 11-én a budapesti ferences templomban misén emlékeztek meg életé neves évfordulójáról.

II. János Pál pápa az 1979. évi békevilágnap alkalmával felhívással fordult híveikhez. A felhívás mottóját „hogy a békére eljussunk, neveljünk a békére”, még VI. Pál pápa fogalmazta meg egykoron. II. János Pál pápa újabb külföldi útjáról szóló híradások mintha nem volnának teljes összhangban ezzel a megszívleendő felhívással.

A japán szabadelvű buddhisták szervezete, a *Rhisso Kosei Kai* hatvan évvel ezelőtt alakult meg Tokióban, ahol most hatalmas épületesoportban dolgozik központjuk, éien az örökifjú, hazánkban is megfordult dr. Nikkyo Niwano elnökkel, aki ma egyben az IARF alelnöke is.

Lőrinczi László ny. unitárius lelkész „Baromfiudvar” c. mezőgazdasági szakkönyve megjelenése alkalmából a romániai magyar sajtóban sokan és szeretettel köszöntötték.

A montreali unitárius gyülekezet új lelkésze, **Charles Eddis**, megnyerte gyülekezeté előlegezett bizalmát, amint erről a *Canadian Unitarian* c. lap társunk hírt ad. Eddis lelkész évtizedekkel ezelőtt európai tanulmányútja során hazánkat is meglátogatta.

Faith and Freedom — Hit és szabadság c. angol lap társunk új külsőben jelent

meg. Értékes teológiai tanulmányok olvashatók az 1978. évi legutóbbi számban. A címlapon közli az oxfordi Manchester College címerét, mely a Veritas, Libertas, Pietas jelszót viseli. A szemle kiadását ugyanis e teológiai fakultás öreg diákjainak szövetsége patronálja. A szerkesztő ma is *E. Shirvell Price* lelkész, teológiai előadó.

Kovács István erdélyi írónak „Egy parasztfü elindul” c. regénye a Dacia könyvkiadónál jelent meg. A szerző az érdekes életrajzban több helyen megemlékezik Kolozs község unitáriusairól is. Kolozs a fiatal író szülőfaluja és egyben életindulásának helye.

Az IARF Bulletinjének legújabb száma közli az 1979. évi **David Ferenc** emlékünnepélyek programját. Tájékoztatót ad a budapesti és kolozsvári zsinatok előkészületeiről és a dévai zárandoklatról. Az IARF D. **Gehrmann** főtitkár vezetésével külön utat szervez az amerikai és európai résztvevők részére.

Az **Évangile et Liberté** c. francia szabadelvű szemle hírt ad arról, hogy a párizsi legnagyobb protestáns templomban, jan. 21-én **Laurent Cagnebin**, a szabadelvű Foyer de l'Ame lelkésze prédikált. Este a két gyülekezet tagjai a Foyer templomában a tegnapi és a mai hitfel-fogásokról vitáztak.

Nicole Malet a Lyon—Dijon-i egyetem professzora, **Rabbi Jézus** c. érdekes írásában a fentebb említett folyóiratban az unitárius exegézishez hasonló formában nyilatkozik a Messiás címeiről, születése történetéről, megkísértéséről és a csodákról.

Dialogue a címe a belgiumi szabadelvű protestánsok szemléjének. Az 1978. évi utolsó számban dr. **André Gounelle** professzor, aki körünkben is jól ismert, érdekes cikkben ismerteti **Paul Tillich** teológiai felfogását, melyről nemrégiben a református Confessio utolsó számában dr. **Jánossy Imre** professzortól olvastunk tartalmas ismertetést.

Háromszék 1848—1849. c. jelent meg **Egyed Akos** tanulmánya a romániai Kri-

terion kiadásában. Egyed Akos elemzése központjában mint az események alakulását meghatározó személyeket említi az unitárius **Berde Mózes** és **Gábor Aront**, az ágyúöntőt. Megállapítja, hogy **Berde Mózes**, mint a háromszéki Kormányzó Hivatal elnöke, a liberális nemesség egyik képviselője „a kritikus hónapok egyik kulcsfigurája volt, aki a népi tömegmozgalmakra támaszkodva a vezetésben is közvetlen, demokratikus szellemet valósított meg”.

Január elsején a hívek nagyszámú gyülekezete jelenlétében dr. **Erdő János** egyházi főjegyző köszöntötte dr. **Kovács Lajos** püspököt lakásán, aki a jókívánságokat meleg hangon köszönte meg.

Dr. Gál Miklós, egykori főgondnok — 1938—1951 — Tordán jan. 19-én, jó egészségben töltötte be életének kilencvenedik esztendejét. Ad multos annos.

Szentgerice unitárius gyülekezete az elmúlt évben rendbe szedte a templomot és környékét. Betonlépcsőket készítettek a feljáróknál, és a lelkési lakásban is modern kályhákat szereltek fel. A gyülekezet pásztora **Szongvay Attila** — **Pethő Istvánné** főtisztelendő asszony unokaöccse — példás jó munkát végzett, amint ezt a dec. 10-én tartott ünnepi istentiszteleten dr. **Kovács Lajos** püspök is hangsúlyozta felavató beszédében.

A legelső latin betűs román nyomtatványt 1570—71-ben Nagyváradon nyomták. A tudomány **Todorescu-töredék** néven tartja nyilván. Csak a nyomtatvány második íve maradt fenn. Ez a töredék tíz egyházi éneket tartalmaz. Nyolcat **Szegedi Gergely** református, kettőt **David Ferenc** unitárius énekeskönyvből fordítottak románra. Az adatot dr. **Biró Sándor**: A román nép története c. 1973-ban a Tankönyvkiadónál megjelent műve 32. oldaláról idéztük.

Channing születésének 200. éves. 1980. április 8-án esedékes évfordulója méltó megünneplésére az amerikai unitárius univerzalista egyház elnöksége külön bizottságot szervezett, melyben dr. **Carnes** elnök, dr. **D. McLean Greeley**, dr. **Mendelsohn** és mások vesznek részt.

